

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend..

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KENTEREND TIJ IN DE ZENDING III

N.a.v. D.J. Bosch, *Transforming Mission*

5.2.5.2. *Het heil voor armen?*

Willekeurig schema en voorkeur

Een belangrijke basis voor Bosch is Lukas' visie op de armen. Daarin spreekt mee zijn visie op heil als concreet, politiek en economisch gebeuren, zoals hij dat al inlas in het OT: de God die inet 'compassion' bevrijdend, handelend, concreet optrad in de geschiedenis van Israël. Daardoor wordt wel een eigengekozen schema over de bijbel heengelegd. Hoe sympathiek Bosch' bedoeling ook is, we mogen hem zo niet volgen.

Trouwens, we zien Jezus in de andere evangeliën net zo goed optrekken inet zieken, misdeelden, armen, publieke vrouwen, etc., inclusief vermaningen om aan hen te denken. Lukas is dus minder specifiek dan Bosch doet voorkomen.

Verschuivende armoede?

Bovendien, bij Bosch kan 'armoede' ineens verspringen van *economisch arm* naar uitgestoten, onderdrukt. Zodoende kan ook een rijke tollenaar, als outcast, ineens wel in de iemen 'arm' vallen. Een verschuiving naar ethisch vlak: het zijn mensen die door anderen niet erkend worden, waardoor ze niet toekomen aan hun eigen mens-zijn. Nadrukkelijk zegt Bosch dat het 'alle bena-

deelden' zijn, hoewel hij geestelijke elementen als nederig, devoot, afhankelijk van God, niet wil uitsluiten, pg. 99. Hiermee is een fundamentele wissel genomen: het heil wordt nu universeel, voor alle armen. Het geloof (of ongeloof) van die 'arme' speelt geen rol meer!

Nog problematischer wordt de sprong van 'armen' in het evangelie naar 'heidenen' in Handelingen. Terwijl juist in Handelingen nadrukkelijk over economische problemen gesproken wordt, Hd. 2 : 43-47; 4 : 32-37; Hd. 6; 9 : 39, vgl ook Gl. 2 : 10 in het programma van Paulus, verlegt Lukas volgens Bosch dan de nadruk op de heidenen. Een onbewezen en niet erg voor de hand liggende verschuiving.

De basisfout die op de achtergrond doorspeelt is m.i. dat de 'armen' te gemakkelijk vanuit de huidige schrijvende wereldproblematiek in economische, evt. ethische categorieën worden geplaatst. Maar de bijbel tekent mensen, arm en rijk, primair in religieuze kaders. Bij Bosch kunnen dan 'alle armen' rekenen op Gods compassion. Maar de bijbel spreekt nadrukkelijk óók, en niet dialectisch, over de toorn van God over ongelovigen, rijken én armen. Het weglaten van het 'adres' in de zendingsdefinitie is overduidelijk een fundamentele wijziging in de zendingsleer.

HOOFDARTIKEL

Kenterend tij in de zending III
C.J. Haak

UIT DE SCHRIFT

Advent volgens Zefanja II
G. Mulders

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Medewerkers in het koninkrijk

KERKELEVEN

Toelatingsbeleid I (G.S.E.V.)
B. Luiten

VERSCHEENEN

GELEGEN/ONGELEGEN
J. Kamphuis

VARIA

**Over het getuigenis van de
Heilige Geest III (slot)**
M.J. Arntzen

AAN DE BROEDERWEG

Prof. dr. C. Trimp - emeritus
C.J. Smelik

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Gereformeerde basisvorming
J.S. van den Berg

UIT DE KERKEN

PERSSCHOUW
G.J. van Middelkoop

Arm in Lk. 4 en Js. 61

In Lk. 4 : 18, de basistekst voor Bosch, is 'armen' de vertaling van 'oetmoedigen' in Js. 61 : 1. Ze staan op één lijn met 'verbrokenen van hart', de 'treurenden van Sion', Js. 61 : 2-3, die getroost worden. Dat is dus vooral een religieuze categorie mensen. Zij hopen op God. Mogelijk zijn ze juist als gevolg van hun geloof er ook economisch niet zo best aan toe. Js. 58 : 6 klaagt immers eerst de goddeloosheid aan.

Een arme in de bijbel is een gelovig verbondskind, dat zich bewust is van zijn verhouding tot God, zich van Hem afhankelijk weet en van Hem alleen zijn verlossing en toekomst verwacht, zoals die door God beloofd werd in het hele OT, inclusief de dienst der verzoening in de tempel. Maar zo stelden de mensen in Nazareth zich niet op, hoe economisch arm ze er mogelijk aan toe waren. Wie 'arm' wil zijn in bijbelse zin, moet geloven in Jezus als de door God aangewezen Messias, ook in zijn weg naar het kruis.

Welk heil werd verwacht?

Omdat Bosch inzet bij een actief, concreet bevrijdende God in het OT leest hij in Lk. 1 en 2 een politiek-economische heilsverwachting in. Maar de gelovigen die daar aan het woord kwamen, sloten zich juist nadrukkelijk aan bij alle beloften van God in het OT: aan David, aan Abraham, om zijn verbond te gedenken, om te redden uit de schaduw van de dood, Lk. 1 : 79, bij Jesaja's heilsprofeitiën voor de volken, Lk. 2 : 29-32. Dat was dus kennelijk geen heil dat exclusief voor Israël bestemd was, maar wel gebonden aan het geloof in de unieke en enige Gód van Israël. Bij hen geen 'verkiezings-ethiek', maar wel geloof in de beloften van Gód die uit genade verkiest.

Daarom waren Simeon en Hanna geen Zeloten, maar

kwamen in de tempel! Daar lag het centrum van het heil voor Israël, daar werd de continuïteit met de beloften van het OT bewaard, via de offerdienst van de verzoening met God. Juist in het begin van Lukas worden de eerste tonen aangeslagen van het heil door verzoening volgens OT-ische kaders. De strijd van Christus en later de apostelen met de joodse leiders ging dan ook niet over de positie van Davids Rijk, over de greep naar de troon van Pilatus of Herodes, maar over het heil zoals dat door de tempeldienst werd gegarandeerd.

Dat wil zeggen, de verwachtingen waren religieus én exclusief van aard, men zag uit naar verlossing, verzoening met God, schuldvergeving. Zo verkondigde Simeon het heil voor alle volken en kondigde Hanna al nieuwe tijden aan toen Christus in de tempel verschenen was. Rond de persoon van Christus zouden de beslissingen vallen. Alleen door geloof in dit kind deelt men in het heil.

Bovendien klopt de gedachte aan heil als 'bevrijding' in economische en politieke categoriën niet in Handelingen. Op de Pinksterdag beloofde Petrus heil als ontkoming aan de doorluchtige Dag des Heren, Hd. 2 : 21. En daarom bekeerden mensen zich, desnoods met het opgeven van economische posities. Christus als Heer en Zoon van David is geen politieke partijganger, maar de Rechter op de hemeltroon, vgl. ook Hd. 3 : 14-19; 4 : 24-30; 7 : 52; 10 : 42; 17 : 31.

Heil en heil is twee

Daarmee is m'n tweede bezwaar tegen Bosch ingezet. De verwachting van het beloofde bijbelse heil wordt al te gemakkelijk gelijkgesteld met de vele heilsverwachtingen die de ongelukkigen van vandaag koesteren. De sprong van de bijbelse 'armen' naar 'alle' huidige verdrukten der aarde is onverantwoord. Daardoor komt het bijbelse spreken over bekering en geloof in Christus in de lucht te hangen. Want lang niet alle onderdrukten zijn oetmoedig, nederig en levend in afhankelijkheid van God, gelovig Christus verwachting, integendeel.

Je kunt daarmee wel, zoals Bosch zeker doet, een gedreven pleidooi voeren voor het missionair dienstbetoon van de kerk ten behoeve van een humane wereldverbetering, maar daarmee heb je de eigenlijke taak van zending op dood spoor gerangeerd. Bij alle 'compassion' die God voor mens en wereld heeft, is het maar zeer de vraag of God ook net zo goed de God van Israël als van alle volken is, zolang zij zich niet bekeren tot Christus. We moeten daarom doorspreken over het centrale punt in de uitleg van Lk. 4 bij Bosch.

5.2.5.3. De toorn overtroffen?

Uitleg Lk. 4 : 22?

Bosch zet z'n hele uitleg op de ene kaart van het ontbreken van Jezus' aankondiging van de 'Dag van wraak van onze God'. Hij moet zich daarvoor wel in onmogelijke bochten wringen die de tekst zelf niet toestaan.¹ Hij moet bv. daarom het verzet al direct laten beginnen na Christus' citaat, d.w.z. na Lk. 4 : 19. Dat klopt echter niet,

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELD-MAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

want aller ogen waren toen nog hoopvol op Hem gericht, Lk. 4 : 22! Daarom is Rosch gedwongen om de hele vertaling van dat verſi radicaal om te gooien. Hij wijzigt daanncc op eigen gezag de betekenis van 'betuigen' en 'verwondering' cii voegt naar willekeur wnorden aan de tekst toe die cr ccnvoudig niet staan. Daardoor knmt de echte betekenis van 'woorden van genade' niet meer aan bod.

Aard van het verzet in Nazaret

Bovendien, het verzet gaat niet om de wel of niet gelezen gedeelten uit Jesaja of over de uitleg ervan door Jezus. Pas bij de toepassing komen de problemen. Jezus verkondigt in deze preek Zichzelf als de Gezalfde van God. Dan pas komen de vragen, naar zijn Persoon en zijn afkomst. Hij is de grote Wonderdoener van de beurt, Lk. 4 : 23, vgl. bv. Sh. 2 : 1-11: 4 : 46-54. Laat hij nu die zoon van Jozef ook in Nazaret, 'onder ons' die wonderen doen. Dan kan Hij Nazaret beroemd maken.

Maar Jezus weigert hun 'heilsverwachtingen'. Hij doet géén tekenen. Hij vraagt geloof, zoals dat gevonden werd bij een weduwe in het heidense Sidon en bij Naarnan, de syrische generaal. Geloof in Hem. En dat weigeren de mensen van Nazaret. Ze willen Hem wél erkennen als de grote Man van Nazaret, maar niet als de Christus, de Zoon van God. vgl Lk. 1 : 32-35; 2 : 11: 3 : 22-38; 4 : 3. Zijn goddelijke en messiaanse pretenties zijn godslasterlijk. Daarop staat de doodstraf, die onmiddellijk moet plaatsvinden.

Het breekpunt was dus niet het wegvallen van de toorn van God, maar het ongeloof in Jezus' pretenties als goddelijke Verlosser van Israël. Als dan het verzet losbreekt, bijna tot doodslag toe, is dat inderdaad programmatisch.² Th die zin nl. dat hiermee een voorproef gegeven wordt van de afwijzing van Jezus als de Zoon van God door Israël, die uit zal lopen op zijn dood aan het kruis.

Dag der wraak

Dat impliceert tegelijk dat Jezus de Dag der wraak helemaal niet elimineert. Gods programma om te komen tot dit evangelie voor de armen loopt nl. via het verzet in Nazaret en het verzet in het Sanhedrin over het kruis op Golgotha. Gods wraak over de volken is immers geen kwaadaardig-gezindheid van een onbegrepen God, maar een rechtvaardig oordeel over die volken, die zijn volk Israël dwars zitten. Die wraak over de volken is gebaseerd op daadwerkelijk verzet, zonde en ongeloof. En die kan net zo goed het ongelovige Israël treffen, als ze blijven in hun ongeloof, kondigden de profeten in het OT al aan. Die toorn trekt niet zomaar voorbij, zwichtend voor Gods compassion!³ Ncc, die koint alleen tot rust via het zoenoffer op Golgotha. Daar ligt het geheim van het evangelie aan de armen.

Wraak van God of ethiek van mensen?

Daar ligt dan ook onze kritiek op Bosch. Hij miskent de diepte van de 'wraak' van de Here in Js. 61. Aan de ene

kant spreekt hij over de goddelijke wraak, die overtroffen werd door Gods compassion, pg. 111. Maar aan de andere kant vervloeit het begrip tot een 'wraakzuchtigheid' (vengefulness) als on-ethische menselijke eigenschap, die volledig ontbreekt hij Jezus, pg. 112 en dus ook moet ontbreken hij de gemeenschap van Jezus, pg. 113.

Daarmee leert de 'lukaanse zending' dat de kerk vredestichtend ie werk moet gaan. Geen plaats voor wraakgevoelens en geweldoefening, ook niet in de kritische tijd na de val van Jeruzalem, pg. 118-119. Uiteraard is her op zich genomen juist dat christenen geen wraakgevoelens moeten kaestren. Maar via deze redenering is Bosch met een grote boog om het echte probleem in de zending heengelopen: de toom van God over de volken!

Einde van de toorn?

Want ook waar hij wel spreekt over 'goddelijke wraak' worden we op het verkeerdc been gezet. Die wraak is immers overtroffen door Gods mee-lijden! Dal wil zeggen, dat God de wraak over de volken heeft ingeïrokken ten gunste van zijn ontfermende liefde. Hij is nu net zo goed God van de volken als van Israël. Alle mensen mogen delen in het heil, dat door de ethiek van Jezus en zijn kerk tot stand wordt gebracht, pg. 112. Dat is het funeste van het spreken over 'de' volken, 'de' armen, waarbij het onderscheid tussen gelovigen en ongelovigen, kerk en wereld in principe is verdwenen.

5.2.5.4. Einde van een zendingstijdperk

Met zijn visie roept Rosch inderdaad wel de kerken op tot een wereldwijd missionair program van kerkelijk dienstbetoon. Maar daarmee is de vraag hoe de volken kunnen ontkomen aan de goddelijke toorn, 1 Ts. 1 : 10, principeel van tafel gehaald. God toomt immers niet meer. Wat overblijft is de christelijke activiteit en ethiek in een wereld die snakt naar intermenselijke vrede. De oproep tot bekering tot de levende God is vervangen tot een uitnodiging om solidair te zijn mei het lot van 'de' armen, wie ze ook zijn, hoe ze ook over Christus denken.

Hierbij komen vele onderdelen van de christelijke leer in een totaal ander licht te staan. Wat we ons in de bespreking van het OT al afvroegen komt nu des te sterker te mg. Wat is rchepping, zonde, vergeving, verzoening, heil, geloof, kerk, ja ook, wie is God? We beseffen dat we op deze manier inderdaad staan hij het einde van de (vroegere) zending. Een nieuw zendings-tijdperk breekt baan. Een radicale verandering, die we terwille van 'de' volken en terwille van de eer van God moeten afwijzen.

C.J. Haak

¹ Vgl. S.J. Noorda, *Historia vitae magistri a. Een beoordeling van de geschiedenis van de uitleg van Lucas 4 : 16-30 als bijdrage aan de hermeneutische discussie* Amsterdam 1989, pg 157,274

Vgl. J. van Bruggen, *Christus op aarde*, Kampen 1987, pg. 136-138

³ Vgl. ook het grote belang van HC v/a 11 voor de zending!

ADVENT VOLGENS ZEFANJA II

De grote dag des HEREN.

Dar is de dag van de toom van de FIERE.

De dag waarop al onze steunpunten, waar we zo zeker dachten te zijn, eenvoudig vervallen.

Die dag des HEREN gaat de wereldgeschiedenis door en gaat mee in de kerk en de wereld. Hij loopt uiteindelijk uit op de grote en doorluchtige dag van Jezus Christus terugkerend op de wolken naar de aarde.

Maar vooraf voltrekt zich op allerlei tijden, in allerlei tijdvakken het aanzwellend oordeel van de HERE over heel de wereld en juist over zijn volk.

Zo valt te lezen in het eerste hoofdstuk van Zefanja's profetie.

En dan verkondigt de profeet wel het volk van de vrome reformator koning Josia, nu te doen staat.

'Komt tot uzelf, ja komt lot inkeer, schaamteloos volk, voordat Gods besluit wordt uitgevoerd als kaf dat wegstuift, zo snel vliegt een dag voorbij. Bekeer u voor de dag aanbreekt, waarop de HERE zijn toom over u uitstort'.

En hoe dat nioet, zegt de profeet uitdrukkelijk.

'Zoekt de HERE, alle ootmoedigen van het land die de verordening volbrengt.

Zoekt gerechtigheid en ootmoed'

Bij tijds.

'Misschien zullen jullie geborgen worden op de dag van de toom van de HERE'.

De profeet spreekt bewogen.

Hij herhaalt nog eens zijn woorden. Wat eraan komt ontstelt hem. De grote dag is nabij en nadert met haast. Dus nu moet er snel nog veel gebeuren. Rij tijds!

Maar hoe zit dat met de ootmoedigen in het land; die zijn toch al ootmoedig? Waarom dan die vermaning juist aan hun adres om zich te verootmoedigen?

En die Gods gerechtigheid zoeken, wordt bevolen juist gerechtigheid te zoeken. Maar dat doen ze toch!? Wat wil de profeet eigenlijk?

Zefanja vraagt eenvoudig om levend geloof.

Dat is allereerst ootmoed af nederigheid. Dat is niet alleen zelfverloochening, maar evenzeer jezelf ter beschikking houden van de HERE.

Zoals Jezus Christus gedaan heeft. Die ook gezegd heeft: Leer van mij, dat ik zachtmoedig ben.

Ook heeft Hij geleerd: zoekt eerst het koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid. Zefanja spreekt precies zo.

Dat mensen in Israël dit allemaal reeds deden, zegt niets. De dag van de HERE komt er even goed om. En dan zal

alles waarop mensen hun vertrouwen stellen behalve op de FIERE, blijken geen stand te houden.

Daarom vraagt de profeet om volharding der heiligen, om door te gaan met het zoeken van gerechtigheid en ootmoed. Die rechtvaardigen moeten nog meer rechtvaardig worden. De profeet vraagt om intensivering. Wie volhardt tot het einde...

In gerechtigheid zal men zich geheel open stellen naar de HERE toe en dan ook zichzelf geven aan de naasten, allereerst aan de huisgenoten, broeders en zusters in de kerk.

Wat de ootmoed betreft: er moet nog dieper worden neergebogen voor de HERE, nog nederiger. Het gaat om werkelijk levend geloof. Ongeloof is de ergste zonde. Bat is hoogmoed. In dagen van ontgoocheling, in dagen van devaluatie van normen en waarden in de kerk, zeggen we dan: Nee; daar staan we voor! Ik heb '44 beleefd!

Nou, en?

Waar maakte de HERE in 1944 ons van vrij? Van bovenschriftuurlijke bindingen. Laten we ervoor oppassen, dat opnieuw bovenschriftuurlijke binding de profetie smoort. Wie zegt 'Daar sta ik voor' stelt zich nou niet op zo'n hecht fundament.

Alles van het leven van de kerk komt onder Gods oordeel.

Binnenkort.

Er is een ingekankerde hoogmoed. Namelijk, wanneer iemand denkt, dat hij al ootmoedig genoeg is. Op het moment, dat iemand zegt een hekel aan zichzelf te hebben, zich zelf te mishagen, is dat alles voorbij, aangenomen dat het echt was. Hij behaagt zichzelf zeer met het bevoorrechtte zelfmishagen.

Zeggen en inzien maakt nogal verschil. 'Inzien' brengt een mens meestal tot zwijgen. Dat zei de profeet ook: Zwijg voor het aanzicht van de HERE. want nabij is zijn dag. (1:7).

Een ware christen zal tot het inzicht moeten komen, dat hij hoogmoedig is.

Voordat dit goed wordt beseft, kan er niet echt iets worden gedaan.

Pas dan is het mogelijk. En dan komt het er ook van: Men zal gaan lijden aan de kerk.

Dan volgt diepe verootmoediging en volhardend zoeken van het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid.

En misschien, wie weet zult u geborgen worden op de dag van de toom van de HERE. Misschien, wie weet! Een adembenemend woord!

Waar is nu vaste hoop en zekere verwachting gebleven?

Blijft er slechts een kans en kansberekening over? Welnee! De HERE gaat zijn gelovige en volhardende kinderen naar volmaaktheid voeren.

Zie bij voorbeeld naar Abraham. Diens geloof ging samen met zijn daad van gehoorzaamheid: geloofsdaad. Daarmee niaakte hij zijn geloof compleet, zegt Jacobus. Die daad was het brengen van het door God gevraagde offer: Izak zijn zoon.

Onder die eis heeft Abraham zich vernederd en verootmoedigd tot het einde toe. Abraham zal hierin Gods toom hebben beleefd meer dan drie dagen lang.

Die dagen gingen voorbij door Gods verbolgenheid. En Abraham is deze lange tocht gegaan in sterk verlangen om de dag van Christus te zien.

En hij heeft hem gezien: God weerhield Abrahams hand met het slachtnes.

Toen Abraham opkeek, zag hij het lam dat de HERE zichzelf voorzien had. Dat had hij ook gehoopt en beleeden in diepe ootmoed. Hier was geen kansberekening, maar gelovig nadenken en doen.

Zo was voor Abraham de dag des HEREN.

De dag dus van Gods toom – én de dag van Christus.

– De dag des Heren. – (Openb. 1 : 10.)

De apostel Jacobus wijst ook nog op Joh en vele profeten. Hoeveel hebben ze moeten lijden onder Gods toom in de oorlog tegen Gods tegenstander! En wat hebben ze een volharding getoond onder de openbaring van Gods toorn. Jacobus zegt: we prijzen hen gelukkig, omdat ze hebben volgehouden.

Dat volharden van Abraham en Job en anderen is wezenlijk het volbrengen van Gods verordeningen, het zoeken van gerechtigheid, die overvloediger was dan van de latere Farizeeën.

Dit was puur werkelijke ootmoed, ...verootmoediging.

En alleen zo kunnen wij met blijdschap verlangen naar de heerlijke en doorluchtige dag van onze HERE Jezus Christus.

We leven al in de laatste maand van zijn jaar 1992.

En alles in de kerk wijst erop dat de dag van Christus nadert.

Stellen wij daar bijtijds ons op in?

Laat ons hart vol blij verlangen zijn.

Ons leven is met Christus verborgen in God. Dat staat vast, is zeker.

Hoe, op welke wijze dat door God wordt ten uitvoer gebracht tot in het einde, weten we niet.

Misschien; wie weet...

God weet het en we moeten het aan hem overlaten, hoe Hij ons leven wil gebruiken tot zijn eer.

Wij zullen ons blijven verootmoedigen.

Misschien zijn wij geborgen op de dag des oordeels, de dag van de toorn van de HERE.

Of misschien worden we gered als door vuur heen.

Hoc dan ook: Gered worden ootmoedigen. (Matth. 5 : 5.)

G. Mulders

GEKNIPT VOOR VANDAAG

MEDEWERKERS IN HET KONINKRIJK

Als het rijk van God komt, dan is dat in de eerste plaats het werk van God zelf. Maar daarin zijn toch ook wij als zijn medewerkers betrokken. Dan denk ik natuurlijk aan zending en evangelisatie. Maar ook aan de komst van het Rijk door al ons wo-k op elk terrein. Evengoed op de boerderij, in de winkel, op straat, in de fabriek, in de politiek en in nog zoveel dingen meer. Want in alles gaat het om de komst van Gods rijk. Tenminste, het moet daarom gaan.

En nu is het heel makkelijk om te bidden dat God als koning wordt erkend. Maar we menen het niet, dit gebed is niet echt, als dat niet de hele richting van ons leven is. Er is geen echt gebed, als het niet gepaard gaat met daden. Verenig mijn hart, bidt de psalmdichter. Dat wil zeggen: alles moet in dezelfde richting gaan. Mijn mond moet niet anders praten dan mijn hersenen denken, en niet anders dan mijn handen werken. Het moet allemaal zijn een erkennen van God als koning. Alles moet staan in Zijn dienst. Alles zich buigen onder Zijn soevereine wil. Want wie echt bidt, bij hem is het koninkrijk der hemelen aanvankelijk gekomen. God vond bij hem erkenning. Maar dat moet zich nog verdiepen, nog volmaken, lang bestendigen. Geeft dat wij heel ons leven hoe langer hoe meer aan U onderwerpen. Dat is alleen maar een eerlijk gebed, als dat centraal staat bij ons leven. Als ik wel het tekort zie, maar toch eerlijk verlang dat Gods koningschap verder zal komen bij mij. Maar het is een vloek, als ik pi-iktissh in mijn leven met de wet van God de hand licht, en maar voor mezelf leef.

Zo bid ik dus, dat God over mij heerschappij krijgt in heel mijn leven. En ik bid dat ook hierom, omdat Hij van mij uit, van mijn leven uit, heerschappij krijgt in mijn omgeving. Hoe meer God heerschappij krijgt in mijn leven, des te feller straalt dat uit naar buiten. Want is evangelisatie met de daad. Het Koninkrijk van God is bij mij, maar het moet toch ook nog komen. En daarom bid ik, dat God zijn genade, Zijn Geest, zijn verborgen krachten laat uitgaan, want hoe meer het bij mij komt, des te meer komt het in mijn omgeving. Maar als God de heerschappij krijgt over mij in alle verbanden waarin ik sta, dan wordt ook voor wie rondom mij staan Zijn koningschap zichtbaar.

Kijk, als zo het gebed niet maar ons enige werk is voor de komst van het Rijk, maar als het werkelijk is het voornaamste van mijn werken, het hoogtepunt in mijn leven; als mijn lippen hetzelfde vragen als waarnaar ik met alle krachten jaag, dan komt het Rijk. Dan wordt de heerschappij van God over mij groter, en ook in de wereld groter. Dan weet ik niet hoeveel evangelisatiemiddelen wij hebben. Heel ons leven is dan evangelisatie, omdat in alle dingen het koningschap van God zichtbaar wordt.

Dan brengt het koninkrijk van God voor ons die het erkennen en zoeken de rijkste zegen mee, voedsel en drank. Maar vooral gerechtigheid, vrede en blijdschap. Dan komt het in deze wereld, al is het niet van deze wereld. Want God is koning over Zijn schepping, over Zijn wereld. Dat is de wereld, waarin wij leven, de wereld met de Zondag, maar ook met de zes werkdagen. De wereld met de kerk, maar ook met huwelijk en gezin, boerderij en winkel. De wereld van het gebed, maar ook de wereld van het stembureau, de wereld met de godsdienst, maar ook met politiek. Over heel dat leven is God koning.

R. Holwerdn, preek over Zondag 48, 1937

TOELATINGSBELEID II (G.S.E.V.)

Haken en ogen

De vorige week hebben wij nagedacht over de organisatie van onze gereformeerde politiek, terwijl wij voortbouwen op de resultaten van de discussie die momenteel gaande is. Het is duidelijk, dat wij echt wel verder komen met elkaar.

Van groot belang is het om te zien dat een politieke partij haar eigen structuur heeft, die niet kerkelijk is, maar die moet voldoen aan de eisen die gelden op het terrein van de overheid.

Ook kan zij christelijk zijn zonder kerkelijk toezicht. Dat bepaalt zij zelf in haar grondslag, in de uitwerking daarvan in haar program en in de naleving in de praktijk. Zij zal intern ook middelen moeten hebben om deze naleving aan de grondslag te toetsen.

Omdat er een goddelijke roeping is tot het kerkelijk én tot het wereldlijk ambt, is de gelovige arbeid op beide terreinen gelijkwaardig, hoewel anders van aard.

Het is principieel onjuist de bevoegdheden van één van beide ambten zo uit te breiden dat men op het terrein van de ander komt. Vroeg of laat levert dit ernstige schade op. Daarom ligt het niet voor de hand dat een gereformeerde politieke partij haar toelatingsbeleid direct of indirect koppelt aan het opzicht en de tucht van een kerkeraad. Zij bepaalt haar eigen structuur, en dus ook haar eigen toelatingsbeleid.

Met deze conclusies in onze gedachten gaan wij nu ons buigen over de discussienota van het G.S.E.V., getiteld *Openheid tot dienstbetoon*. Dit uitgangspunt heeft liet voordeel, dat er principieel gezien al veel gezegd is wat ook voor het G.S.E.V. belangrijk is. Aan de andere kant zullen we op deze manier merken, dat er in deze discussienota nogal wat door elkaar gehaald wordt op kerkelijk, maatschappelijk en theologisch gebied. Dat geeft zoveel haken en ogen, dat deze beleidsnotitie wel protest móet oproepen.

Maar we zullen met het positieve beginnen.

Zinnig verhaal

Het G.S.E.V. worstelt op zijn manier met het vraagstuk van het ledenbeleid. Het Gereformeerd Sociaal en Economisch Verband werd oorspronkelijk niet als een strikt kerkelijke vereniging opgezet. Maar in de praktijk werd de kerkkeuze wel de dominerende factor in het toelatingsbeleid. In de jaren '70 werd als beleidslijn aangenomen, dat leden die buiten het verband van de Gereformeerde Kerken (vrijg.) waren geraakt, niet meer toegelaten konden worden als lid. De praktijk is wel wat soepeler inmiddels, maar dat brengt de vraag met zich mee, of deze be-

leidslijn dan niet officieel terzijde gesteld dient te worden. Zo ja, zal dan ook actief een ledenwerf-actie gehouden mogen worden in de richting van geïnteresseerde leden van niet-vrijgemaakte kerken die op dezelfde confessionele grondslag staan? (blz. 11). Het antwoord op deze vraag zal rechtstreeks het gezicht van het G.S.E.V. in de toekomst bepalen. Want de ontwikkelingen in de huidige maatschappij geven steeds nieuwe mogelijkheden om met eigen, christelijke invullingen te komen, maar daarvoor zullen wel steeds meer krachten gebundeld dienen te worden. Nieuwe mogelijkheden kunnen vaak alleen in samenwerking met andere christenen opgezet worden, zo wordt gezegd in de inleiding (blz. 7). Een ander aspect is, dat de blik naar buiten en de maatschappelijke roeping van het G.S.E.V. door de jaren heen wel erg versmald zijn tot een interne bezinning. De kerkgebondenheid bracht dit met zich mee. Op deze manier wordt een maatschappelijke organisatie uitsluitend een instrument tot gemeenteopbouw (blz. 23).

Hier worden m.i. zinnige dingen gevraagd en gezegd, die al onze aandacht waard zijn. En we merken meteen de parallel met het G.P.V.: als een gereformeerde politieke partij een eigen, politieke structuur nodig heeft, waarin de kerkkeus van de leden niet doorslaggevend zou hoeven te zijn, dan mag ook het G.S.E.V. mei goed recht om een eigen maatschappelijke structuur vragen, om in de maatschappij te kunnen functioneren. Na al het voorgaande zal dit geen lang betoog meer vragen.

Toch moeten we niet te hard van stapel lopen.

Want er is nog wel verschil tussen G.P.V. en G.S.E.V. Bij het G.P.V. ligt de situatie veel helderder: God gaf een kerkelijk ambt en een overheidsambt, in het onderscheiden taken, bevoegdheden, middelen en grenzen. Daarvan kun je duidelijk zeggen: haal ze niet door elkaar.

Maar we hebben niet een apart 'maatschappelijk' ambt, met een eigen terrein van ambtsuitoefening. Het maatschappelijke raakt zowel de kerk als de overheid, maar waar en hoe precies? Het raakt onze samenleving, maar maatschappijleer is net zo goed een vak op onze scholen voor voortgezet onderwijs. Levert het G.S.E.V. aan dat onderwijs ook zijn bijdrage, direct of indirect? Daarom lijkt het mij een ontbrekend hoofdstuk in deze discussienota, dat het G.S.E.V. zichzelf niet een duidelijke plaats geeft, dat het niet helder de doelen formuleert die het nastreeft en de invullingen van haar beleid niet concreet omschrijft. De doelen immers zullen de grondslag bepalen en daarmee ook het ledenbeleid. Nu wordt er filosofisch en historisch wel veel gezegd over het 'beleid' van het G.S.E.V., maar naar mijn idee blijft het te theoretisch.

Waarom ook niet ronduit geschreven *wat* men wil. *hoe* men het wil en daarom *met wie* men het wil?

Ook wordt er nog een *slag* om de arm gehouden in die zin. dat *men* niet tot verdere besluitvorming wil komen, voordat het G.S.E.V. een breed historisch en systematisch onderzoek heeft gedaan *naar* de motieven en *vormgeving* van de christelijke organisatie in binnen- en buitenland (blz. 31). Dit verbaast mij. Want als dit onderzoek werkelijk belangrijk wordt geacht, waarom werd dan toch eerst deze beleidsnotitie geschreven *én* gepubliceerd? En nu men eenmaal zover is. *wat* verwacht men nog van de historie? Hoc de geschiedenis ook zal zijn geweest. zij wordt niet onze norm. Daarom vind ik het allemaal wel wat onduidelijk worden in dit verhaal. Er worden zinnige dingen gezegd, maar toch niet goed verdisconteerd.

De kerk 1

Bovendien moet gezegd worden, dat deze notitie niet goed raad weet met de kerk.

Op blz. 17 wordt zij gerangschikt onder de 'bijkomstige verschillen', terwijl de huidige tijd met zich meebrengt dat wij ons steeds meer concentreren op de hoofdzaken. 'In een discussie met ongelovigen over radio en televisie komt de kerkelijke positiekeuze sporadisch aan bod, en concentreert de discussie zich op de betrouwbaarheid van de Bijbel en het geloof in Jezus Christus. Christenen zullen in toenemende mate rekenschap moeten afleggen van het hart van het christelijk geloof'.

Nu lijkt het mij in het algemeen niet wijs om de kerk te betitelen als een bijzaak, die het hart van het christelijk geloof niet zou raken.

Maar bovendien geeft ook het verband waarin dit gezegd wordt helemaal geen reden om deze opmerking te maken. Het citaat van laar zien. dat het daar gaat om een discussie voor radio en televisie over de betrouwbaarheid van de Bijbel en het geloof in Jezus Christus. In *zo'n gesprek* lijkt mij de kerk allerminst bijzaak! Dat je niet altijd de kans krijgt om erover te beginnen, is wat anders, maar om hij voorbaat te stellen dat het ook niet belangrijk is om dan over de kerk te spreken, lijkt mij toch wel wat gortig. Daarom hen ik *zo* vrij een vraagteken te Letten bij de visie die hier acriter schuilt.

De kerk 2

Van *wat* het G.S.E.V. zegt over de kerk op blz. 21 begrijp ik niet veel, maar wat ik er wel van snap is dat het erg gevaarlijk is.

Het betoog *gaat zo*: het G.S.E.V. moet de frontlinies weer opzoeken. Lange tijd is gedacht dat deze linie lag tussen de Gereformeerde Kerk (vrijg.) en 'de rest'. Het verschil werd gefixeerd op het leerstuk aangaande de kerk. Nu wordt dit schema doorbroken. Wij ondervinden opnieuw de spanning om het front te lokaliseren en te definiëren. Dat geert eerst een gevoel van onzekerheid, na jaren van geslotenheid. maar deze nieuw gevonden dynamiek kan opnieuw leiden tot de 'direkte verankering in Christus', waar de Bijbel, de confessie en de liturgische formulieren

over spreken. Dit is ook kwetsbaar: als mensen loskomen van hun oorspronkelijke posities kunnen ze ook wegzinken in het relativisme en scepticisme van de post-moderne tijd. 'G.S.E.V. let op uw saeck!' Einde betoog.

Als ik me niet vergis is de geestelijke vader van deze pericoop ir.J.Huygen, die al eerder lezingen heeft gehouden over het 'loskomen uit vaste posities', met het risico 'te veizanden in relativisme en scepticisme'. Daar ben ik kritisch op ingegaan in De Reformatie jrg. 67 nr. 37 (20 juni 1992). Ik heb gevraagd wat hij daarmee bedoelt, *welke* posities we moeten verlaten. Hei zal nogal een ingrijpende wijziging zijn, als we daarbij het risico lopen al *onze vastheid kwijt te mken!* Dat is nogal wat: wegzinken in relativisme en scepticisme, dan ben je *nihilist* geworden! Je wrijft je ogen uit, maar hel staar er wel.

Op mijn vragen heb ik nooit antwoord gekregen, maar hier kom ik het wéér tegen, letterlijk hetzelfde. Wal is dit, war zit hier achter? Het lijkt wel of we hier te maken hebben met een relativisering van ons spreken over de kerk. Want hier, in dit verband, lijkt de kerk de vaste positie die we verlaten moeten. Volgens het betoog immers lag er vroeger een frontlinie tussen de Gereformeerde Kerk en de 'rest'. *Die frontlinie zou er nu niet meer zijn.* Het front is nu ergens anders. Dus als ik het goed begrijp wordt het zo: tussen alle kerken wordt het vrede (geen front meer) en samen met andere christenen gaan we ons maatschappelijk sterk maken (nieuw front).

Maar is hier de probleemstelling wel juist? Waarom niet gewoon gesproken van een kerkelijk front *én* een maatschappelijk front, mét alle dwarsverbindingen die er tussen beiden zijn? Waarom worden hier de zaken zo door elkaar gehaald en zelfs Legen elkaar uitgespeeld? Waarom zou het niet zo kunnen zijn, als christenen samen aan het maatschappelijk front, dat je onderling ook nog wel wat kerkelijke fronten hebt?

Deze passage vind ik zeer zorgwekkend. Er wordt gesproken over het loskomen uit oude posities en het vinden van nieuwe opstellingen, *zonder dat ook maar een poging wordt gedaan het één of het ander enigszins te definiëren!*

Naar mijn oordeel is in deze passage *méer aan de hand dan alleen het ledenbeleid met de daaraan verbonden mogelijkheden of onmogelijkheden in de toekomst*, en ik zou het G.S.E.V. het dringende advies willen geven. zich intern nader te bezinnen op de motieven en drijfveren die tot deze opmerkingen geleid hebben.

De kerk 3

Tenslotte over de kerk nog enkele kleinere opmerkingen, maar m.i. toch ook wel belangrijk.

a. Het lijkt mij een verkeerde benadering. wanneer een maatschappelijke organisatie zich wil bezinnen op haar structuur, dat zij dan opent met 'de verschuivingen in de opvatting over de Kerk' (blz. 7). Zo begon het N.D. zijn presentatie ook, onder de kop 'kerkelijke openheid'. Maar dan lok je natuurlijk vragen uit in de trant van: welke openheid bedoelt u eigenlijk? Is het verder openstellen

van een organisatie hetzelfde als het verder openstellen van de kerk! **Wat** heeft het een met het ander eigenlijk te maken?"

Als je geen kerkgebonden organisatie wilt zijn, kom dan ook niet met argumenten die aan de kerk ontleend zijn.

b. Het komt **wat** vreemd over als het G.S.E.V. spreekt over 'leden van niet-vrijgemaakte kerken die op dezelfde confessionele grondslag staan' (blz. 11). Zijn het nu die leden óf die kerken die op dezelfde confessionele grondslag staan als wij? Zijn het die leden? Accoord, dat km. Maar zijn die kerken bedoeld? Dan lijkt het mij toch weinig gereformeerd om de uitdrukking 'staan op de grondslag van de 3 Formulieren van Eenheid' zo te nivelleren. In ieder geval zou ik adviseren deze uitdrukking zo te wijzigen, dat minder gewenste interpretaties worden voorkomen.

c. Het lijkt mij een verkeerd argument, wanneer het G.S.E.V. zich openstelt voor christenen uit andere kerken in Nederland, omdat wij door toenemende internationalisering in contact komen mer andere confessioneel-kerkelijke tradities (blz. 18).

Ieder land heeft zijn eigen kerkgeschiedenis, en daarmee zijn eigen kerkelijke vormgevingen en gewoontes. Dat maakt ons voorzichtig in onze kritiek naar die kerken toe, in bijzaken zullen wij elkaar niet veroordelen. Zelfs kun je in de leer nog wel eeni verdraagzaam zijn. Als je in een land waar grote verdrinking heerst toch christelijke kerken tegenkomt, dan hen je verbaasd en dankbaar, je accepteert het gereformeerde dat je ziet ook al zou er wat aan ontbreken.

Maar **die** voorzichtigheid en verdraagzaamheid zijn niet zomaar over te planten op de Nederlandse situatie! Als hier een gereformeerd predikant af wil van de binding aan de Nederlandse Geloofsbelijdenis, en daarom het breekijszet in bijv. art 4., dan zeg ik **niet**: 'ach, er blijven nog 36 artikelen over, de man is in grote lijnen nog wel te accepteren als predikant.'

Daarom is dit argument van het G.S.E.V. ondeugdelijk. Bovendien is het meer kerkelijk gekleurd dan maatschappelijk. Daarom zou ik adviseren het te schrappen.

d. De weergave van het spreken van de **generale synode van Spakenburg-Noord (1987)** inzake de Kerk lijkt mij onzorgvuldig weergegeven (blz. 20). Het is een karikaatuur als gezegd wordt, dat wij toen de opening hebben gekregen om te spreken over gelovigen in andere kerken.

Veel heter staat het (op dezelfde blz.) in de volgende alinea geformuleerd, wanneer gezegd wordt dat wij niet alleen het **normatieve** maar ook het 'dynamische element in de Kerkvergadering' moeten bewaren. Dat houdt in, dat de ene kerk nog niet af is. Christus vergadert haar nog steeds uit het hele menselijke geslacht. Voortdurend zet Hij mensen op de weg naar zijn kerk, mensen die dan soms nog een hele afstand moeten afleggen, maar die toch al **wedegelijk** getrokken en vergaderd worden. In geloof kun je elkaar dan al herkennen, ook al is de kerkelijke eenheid nog geen feit. Dus de kerk is niet **een** afgesloten grootheid, in een binnen en een buitenkant, zij is

een vergaderactiviteit van onze Heiland. Een activiteit, die ons nog dagelijks voor verrassingen stelt en die ons allemaal in beslag neemt. Zó sprak Spakenburg, en dat werd niet voor het eerst zo gezegd. Dit is allemaal terug te vinden bij prof. dr. K. Schilder, het zat ingebakken in de Vrijmaking.

e. Wanneer in de grondslag van het G.S.E.V. de 3 Formulieren van Eenheid genoemd worden, en op die basis zouden ook leden van andere kerken dan de Gereformeerde Kerken worden toegelaten, dan lijkt het mij een zaak van eerlijkheid dat je samen iets zegt over de artikelen aangaande de kerk. Bijv. dat wij het samen betreuren dat hiervan verschillende interpretaties zijn, dat wij dit nok een ernstige situatie vinden, maar dat dit ons niet belemmert in maatschappelijk opzicht met elkaar samen te werken.

f. Als wij over het G.S.E.V. minder kerkelijk leren denken en spreken, wat een goede zaak kan zijn, zou het ook minder te maken hebben met de pijn van het ethisch conflict. Immers, die pijn is veelal kerkelijk bepaald, door het onrecht dat in de kerk geleden werd. Daarom ben ik nog niet zo gelukkig met de greep van het 'ethisch compromis' (blz. 25), dat daar nu tegenover gesteld zou moeten worden. Wat moet ik met die term? Wat heeft het ledenbeleid met ethiek te maken? Dat wordt niet aangetoond. Daarom lijkt het me beter eenvoudig te constateren, dat de tijd van het ethisch conflict voorbij is, zonder andere termen daarvoor in de plaats te verzinne.

Voorlopige balans

Net streven van het G.S.E.V., om het toelatingsbeleid te wijzigen, wekt de indruk legitiem te zijn.

Maar het ontbreekt nog aan bewijzen, dat een ruimer toelatingsbeleid verantwoord is in het oog op het werk dat men doet en het doel dat men nastreeft. Het kan zijn dat er taken van het G.S.E.V. zo dicht tegen gezin, kerk en school aanliggen, dat je hiermee niet goed uit de voeten kunt als je onderling kerkelijk verdeeld bent.

De argumenten, dat je in de maatschappij geestelijke ontmoetingen kunt hebben met christenen uit andere kerken (blz. 16) én dat de luxe van het maatschappelijk gescheiden optrekken niet meer verantwoord is (blz. 17), snijden hout.

Ook is de klacht, dat door de kerkelijke binding de blik meer naar binnen dan naar buiten gericht is (blz. 19), te begrijpen. Een maatschappelijke organisatie heeft haar eigen structuur nodig, om werkelijk in de maatschappij een zoutend zout te kunnen zijn.

Ik zou zeggen, als de discussienota in grote lijnen hiertoe beperkt gebleven was, eventueel nog aangevuld met enkele opmerkingen over het ethisch conflict, dan hadden we een helder betoog gehad met een sterke overtuigingskracht.

Maar er is teveel doorheen geroerd dat wel op weerstand moet stuiten en dat toch ook niet echt relevant is. Hoe moet ik het noemen, een stuk kerk-filosofie misschien, of ook kerk-kritiek? Het is nogal wat, als je in 17 regels

even alle kerkelijke fronten weghaalt..

En het blijft niet bij kerk-filosofie, we krijgen bovendien in kort bestek een diepgaande kritiek te verwerken op de 'verbondstheologie' van K. Schilder. Dat liegt er ook niet om! En dat gebeurt nota bene in de *kleine lettertjes*, onder de tekst op bladzijde 14. Maar is dit nu de manier om zoiets ingrijpends te presenteren? En is het nu werkelijk de bedoeling van het bestuur van het G.S.E.V., dat wij dit in onze besluitvorming meteen even meenemen?

Naar mijn idee gebeuren er in deze nota twee verschillende dingen. Er is een onderwerp: 'Openheid tot dienstbe-toon'. Maar er is ook een soort sub-onderwerp, dat niet afzonderlijk aangekondigd wordt, maar dat voor de au-teur (~ kennelijk wel zo belangrijk is. Dat vind ik een griezelige zaak.

Daarom mijn dringend advies aan het bestuur van het G.S.E.V.: onidoe iuw beleidsnotitie van alle opmerkingen en beschouwingen die in de discussie over de openheid niet ter zake zijn. Dan wordt de zaak helder en wellicht in brede kring aanvaardbaar.

Tenslotte, al kon de kritiek op de 'verbondstheologie' van K. Schilder m.i. hier gerust gemist worden, nu zij een-maal gepubliceerd is wil ik er ook op ingaan. Daarom Roop ik volgende week iets te zeggen over het cultuur-mandaat, over de verhouding tussen verbond en schep-ping.

B. Luiten

Extra nummers van De Reformatie...

... kunt u bestellen door overmaking van de kos-ten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reforma-tie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,15
- 2 ex.: f 5,60
- 3 ex.: f 8,25
- 4 ex.: f 10,10
- 5 ex.: f 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

VERSCHENEN

Al weer even geleden is bij uitgeverij De Vuurbaak het *Bijbels dagboek 1993. Kracht voor elke dag* verschenen. Dit boekje wil helpen om Gods Woord te laten schijnen al een licht over ons leven van elke dag. De prijs ervan is f 16,50.

Dezelfde uitgeverij verzorgde een herdruk van *Leren Re-loreit. Een toelichting op de Nederlandse Geloofsbelijde-nis* van drs. C. Bijl. Dat het hier gaat om een vijfde druk, geeft wel aan dat er behoefte is aan een dergelijke toe-lichting. Mee door de gesprekspunten na elk hoofdstuk is het erg geschikt voor bespreking op scholen en verenigin-gen. Het boek is in paperback-uitvoering verkrijgbaar voor f 29,90 terwijl je voor f 34,75 een uitvoering inet harde koft krijgt.

Over geloofsleer en geloofsbeleving kunnen we ook veel leren van mensen uit de kerkgeschiedenis. Door vertalin-gen wordt hun werk beter toegankelijk voor het gemid-delde kerklid.

Van een van de werkjes van de zeventiende-eeuwse pre-diker John Bunyan (1626-88) verscheen onlangs opnieuw een Nederlandse vertaling. *Het gebed* is verzorgd door mevr. E.J. Timmer die met haar vertaling direct teruggaat op de oorspronkelijke tekst. Het boekje kost f 14,90.

Ook werk van Wilhelmus à Brakel (1635-1711) werd in het Nederlands vertaald. Drs. C.R. van den Berg verzorg-de de vertaling van *Di-ie brieven over de opwekking tot het geloof*. De prijs hiervan is f 18,90.

De laatste vertaling is er een van een werkje van Ebene-zer Erskine (1680-1754). *De zekerheid van het geloof*. Deze vertaling is verzorgd door dr. P.H. van Harten. Ook dit boekje is uitgegeven bij De Groot Goudriaan. Het kost f 24,50.

Met de laatste twee schrijvers zitten we in de tijd van het gereformeerd piëtisme. Brakel komt met vele anderen te-rug in een boek over die tijd van F.A. van Lieburg. *Le-vens van vromen. Gereformeerd piëtisme in de achttiende eeuw*. De uitgave is opnieuw van De Groot Goudriaan, voor de prijs van f 39,50.

Uitgeverij De Banier in Utrecht gaf een vertaling uit van C.H. Spurgeon, *Overeenkomstig de belofte*. Hierin zet Spurgeon de lezers aan tot zelfbeproeving aan de hand van een aantal schriftgedeelten. De prijs ervan is me on-bekend.

Jan Meijer

Citaten-uitruil

We hoorden *Reformanda* de christelijke gereformeerde positie inzake 'bevinding' en 'toeëigening van het heil' tekenen aan de hand van een woord ooit eens uit christelijke geretormeerde mond opgevangen over een gereformeerde preek: 't is wel goed, maar er moet toch nog wat van je "eigen" hij'. We protesteerden tegen her werken met zo'n obscuur citaat. Dat zet geen zoden aan de dijk. Maar we kunnen hetzelfde soms van christelijke gereformeerde zijde horen. Ds. J.H. Velema in het blad *Koers* van 4 september: 'Een vrijgemaakte jongere zei laatst: ik ben uitverkoren want ik ben gedoopt, zo is het mij geleerd'. Controle is niet mogelijk evenmin als in het geval van dr. Van Gorp in *Reformanda*. Het citaat is al even obscuur. Men kan zo over en weer wel stemming maken en tegenover eigen achterban eigen gelijk bevestigen, maar het opent geen perspectief. En dan in hetzelfde artikel te lezen, dat voor deze journalistiek ds. Velema zich op prof. K. Schilder beroept, die uit hartelijke begeerte naar eenheid scherp 'de waarheid aan de orde' stelde! Maar Schilder heeft zich in zijn polemieken tegenover de christelijke gereformeerden wel eens vergist (ik wees dat in deze reeks van *Gelegen/Ongelegen* tegenover *Reformanda* nog onlangs aan), maar hij werkte niet met oncontroleerbare suggestieve verhalen, als hij 'de waarheid aan de orde' stelde. Daar was die waarheid en de eenheid in de waarheid hem nu te lief voor! Hij wist te goed dat de kerk dooi, prietpraat niet gebouwd wordt.

Ik ben nogal eens 'vrijgemaakte jongeren' tegengekomen, en juist de laatste tijd tot m'n vreugde weer intensiever. Ik heb 7e veel dwaze dingen horen verkondigen. Spreuken 12 : 15 geldt óók nog wel voor opgroeiende jeugd. Maar nooit werd deze dwaasheid aan de orde gesteld. Onderschatting van de doop kom ik meer tegen dan deze overschatting. Maar ds. Velema mag ons waarschuwen tegen alle vanzelfsprekendheid en automatisme. Alleen: is daarvoor de goedkope karikatuur nodig en het obscure citaat?

Maar stel nu eens...

Maar stel nu eens, dat ds. Velema een 'vrijgemaakte jongere' heeft ontmoet die in het geloof en in de verwondering van het geloof in eenvoudige taal over zijn doop sprak. Dat zou toch ook kunnen? En we begeren deze ontmoetingen toch, als we onze jongeren tegenkomen, of ze nu van christelijke gereformeerde of van gereformeerde huize zijn! En stel dan dat die jongere zou zeggen: 'ondanks al mijn zonde en mijn onwaardigheid, ik weet me toch zeker van Gods verkiezende genade. Want Hij heeft mij die beloofd en Hij heeft in de doop daar ook nog zijn zegen op gegeven', ja, dan zou je daar heel makkelijk de karikatuur van kunnen maken: 'ik ben uitverkoren, want ik ben gedoopt', maar we zouden dan wel door onze karikatuur genadewerk belasteren, zó als dat ook uit de mond van jongeren soms zo heerlijk kan blijken. Daarvoor moeten wij oppassen. Hoe luisteren we? Stel nu eens, dat een jongere zegt: 'i6 is het mij geleerd' en dan (natuurlijk in eigen en misschien onbeholpen bewoordingen) zegt: ik mag in Christus Rebben

totdat ik eindelijk onder de gemeente van de uitverkorenen (!) in het eeuwige leven onbevlekt gesteld zal worden.

En (zo zou die jongere dan verder kunnen zeggen): een hand om al deze weldaden aan te pakken, heb ik niet, maar wat is er nu bij mijn doop nog meer gebeurd? Ik ben ook in de naam van de Heilige Geest gedoopt! en:

toen ik in de naam van de Heilige Geest werd gedoopt, toen verzekerde de Heilige Geest mij door dit Heilig sacrament, dat Hij in mij wonen en mij tot lidmaat van Christus heiligen wil, mij toeëigenende, hetgeen ik in Christus heb.

'Dat is mij geleerd', zou die jongere kunnen zeggen en dan zou hij niet naar één of andere vrijgemaakte dominé hoeven te wijzen, maar hij las dan gewoon voor uit her *Doopsformulier* (dat ds. Velema vele, vele malen heeft gelezen om de gemeenten te leren), welke beloofde weldaden hij wel allemaal in Christus heeft en wat de Heilige Geest ook hem – die hulpeloze en schuldige zondaar – heeft toegezegd.

Ja, we horen – helaas – in onze verwereldlijkte tijd die taal maar heel weinig meer spontaan opklinken. Toch is ze uit jonge mond te horen – er blijft een 'dauw van jonge mannen' voor onze Koning! Hij zorgt er zelf voor. Zouden we er niet dankbaar voor zijn? Vooral als over het toeëigenende werk van de Heilige Geest in het geloof zou worden gesproken? In geloof en (weer) in verwondering en: in gemeenschap met de kerk, die zo spreekt. 'Zo is het mij geleerd', zei die 'vrijgemaakte jongere'. Met wat voor oor luisteren we?

Waarheid over de 'toeëigening'

Het gaat ds. J.H. Velema om 'de waarheid'. Daarom wil hij scherp en duidelijk spreken. Nu, ik begeer dat ook. Het gaat hem om de eenheid. Mij ook. Daarom wil ik hier graag zwart op wit hebben, *niet alleen* dat ik hunker naar de dag dat wij – over en weer – ophouden zullen met goedkope karikaturen de weg tot elkaar te versperren, maar ook dat het mijn overtuiging is, dat we voor karikaturen ook niet bangelijk aan de kant moeten gaan. Het is karikatuur, als geloofszekerheid uit jonge mond (ondanks alle aanvechting) geventileerd wordt als een staal van vanzelfsprekendheids-religie. Maar als ik jongeren de taal van het geloof hoor spreken, dan ga ik graag naast ze staan, zelfs als ze onder het juk van de karikatuur door zouden moeten. Eenheid is ons niet de prijs waard, dat we jonge blijdschap van het geloof in de weg zouden staan en de geloofsgang naar de zekerheid, die buiten ons ligt, verdacht zouden laten maken. Want wij 'leren' het inderdaad onze jeugd, dat de genade van de drieënnige God in het Verbond is toegezegd aan wie in zonde is ontvangen en geboren. Wat toegezegd is mag worden toeëigend in het geloof. En dan verwachten wij het van de toeëigenende werkingen van de Heilige Geest. Ook dat 'leren' wij. Een volgende keer nog iets over de taal van her geloof.

de afwassing van mijn zonden,
en de dagelijkse vernieuwing van mijn leven,

J. Kamphuis

OVER HET GETUIGENIS VAN DE HEILIGE GEEST III (slot)

Wij zagen in de vorige artikelen, dat **het** hij het Getuigenis van de H. Geest gaat om zekerheid. Met **name** over de zekerheid aangaande de waarheid en de betrouwbaarheid van Gods Woord en de beloften door en in dat Woord, vooral dar we door genade Gods kinderen mogen zijn. Die zekerheid geeft God zelf door **zijn** Woord. Geen menselijke redenering kan de twijfel daarover wegnemen. Alleen de H. Geest zelf geeft hier rust en vertrouwen. We wezen er in het eerste artikel al op, dat de vraag gesteld kan worden, of niet **alle** zekerheid van de H. Geest komt. Ook die in het 'gewone' leven. Wie waarborgt mij tenslotte, dat mijn waarnemingen waar zijn? Zouden mijn zintuigen mij niet kunnen bedriegen? Men kan natuurlijk antwoorden, dat dit vanzelfsprekend is. Ons nuchtere verstand zegt ons 'War je waarneemt is juist!'. En we weten ook goed het onderscheid tussen droom en werkelijkheid. Toch kan dat gezonde of nuchtere verstand of de klaarlijkheid nooit de laatste en diepste grond van **onze** zekerheid wezen. God, die alle dingen geschapen heeft, en ze nog door zijn Woord en Geest onderhoudt en regeert, *gaf* ons dat denkend verstand om ons op de geschapen werkelijkheid te bezinnen. Ons denken is niet van ons. God, onze Vader, heeft het waarnemend en onderscheidend vermogen in ons gelegd. En God heeft alles goed geschapen. Zo is er een goddelijke waarborg, dat we ons in ons waarnemen en denken niet vergissen, als we deze gaven goed gebruiken. God heeft ons geen ogen en oren gegeven om ons in onze waarnemingen te bedriegen, en **ook** geen denkende geest om onzin en onwaarheid te bedenken.

Hepps theorieën

Men kan dus tot op zekere hoogte wel spreken van een algemeen getuigenis van de H. Geest, waardoor **we** zekerheid krijgen ook in de dingen van het 'natuurlijk bestaan'. Met name dr. V. Hepp heeft zich met deze vragen bezig gehouden.² Hij promoveerde in 1914 op een proefschrift over het Testimonium Spiritus Sancti, en wel speciaal op het 'Testimonium Generale' dus op het *algemeen* getuigenis van de H. Geest.³ Hepp heeft die gedachte van een algemeen getuigenis van de H. Geest wel heel breed uitgewerkt. Het is niet te ontkennen, dat er bij Calvijn, hij sommige vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie, en ook wel bij H. Bavinck en J. Woltjer zekere aanzetten zijn te vinden voor zulke theorieën. Maar bij hen is er altijd een voorzichtig en ingezogen spreken over deze dingen, en daar is nu bij Hepp niets meer van te merken.

Er wordt dan betoogd, dat het algemeen getuigenis zekerheid geeft over de *centrale* waarheden over God, *mens* en *kosmos*. Het zou de enige *zekerheidsgrond* zijn voor het bestaan van God en ook de grondslag zijn van religie, zedelijkheid en schoonheid, ja van alle wetenschap. Met name zou het beschouwd moeten worden als sluitsteen van een waarachtige Christelijke kennisleer.⁴

Volgens Hepp nu is dit algemeen T.S.S. *transcendent*. Het behoort niet tot onze ervaring of denkvermogen of tot de natuur; het komt er niet op uit. het is dus goddelijk van aard. Het is ook volgens Hepp *onmiddellijk* en *onwederstandelijk* (dus evenals het verlossende werk van de H. Geest in Gods kinderen onwederstandelijk is). Het is ook *onfeilbaar* en *ondoorgegrondelijk*. Het is voorts *formeel* (geeft nl. geen nieuwe kennis, maar zet het stempel van echtheid op verkregen kennis). Er worden nog meer kenmerken van dit algemeen getuigenis genoemd, maar dit zijn wel de belangrijkste.⁵

Dit T.S.S. generale zou ook niet door de zonde zijn aangetart. Want het houdt het wezen van de mens in stand. En de mens bleef toch, ondanks de val in zonde, mens. Als men dan tegen zou werpen, dat er toch zoveel twijfel en onzekerheid is, antwoordt Hepp, dat die onzekerheid er niet is bij her directe, maar bij het reflexieve (het overwegende) denken. Het T.S.S. generale betreft alleen het directe denken. Zo verklaart Hepp ook het verschijnsel van het atheïsme ondanks het algemeen getuigenis van de H. Geest aangaande God.⁶ Dit lijkt een nogal spitsvondige uitvlucht.

Het T.S.S. generale geeft ons nu niet alleen zekerheid over Gods bestaan (in ruime zin). Het schenkt ook zekerheid aangaande mijzelf. 'Alles wat in mij is, zegt **mij**, dat ik *hen*, dat ik *ik* ben (zelfbewustzijn), dat ik op mijn zintuigen vertrouwen mag, dat ik aan mijn denken geloof kan hechten. Niettemin zou dit voor mij in de lucht blijven hangen, indien de Geest het niet door zijn inwendig getuigenis voor mijn besef onomstotelijk vaststelde.⁷

En tenslotte geeft dit algemeen getuigenis zekerheid aangaande de kosmos. Als Hepp daarover spreekt (over de wereld buiten ons), trekt hij te velde tegen Kant, die sceptisch stond tegenover de kenbaarheid van het 'Ding fur sich'. Wij kennen de dingen zoals ze zich aan ons voordoen, maar – vroeg Kant zich af – weten we ook **dat** ze in werkelijkheid zo zijn? Hier meent Hepp ook de oplossing gevonden te hebben in het algemeen getuigenis van de H. Geest. 'Want dat maakt den mensch ontwijfelbaar ge-

wis dat er aan de wereld der verschijning een wereld van het zijn beantwoordt? De wereld buiten mij dringt zich als werkelijk bestaande aan mij op. Zij getuigt: ik ben. De H. Geest nu bekrachtigt dat door zijn rechtstreeks getuigenis. waardoor ik het, al zou ik er ook allerlei bezwaren tegen opperen, moet aannemen." Hepp gaat dan heel ver door in zijn redenering en stelt dat de waarheid van wis- en natuurkundige wetten. b.v. dat de rechte lijn de kortste verbinding is tussen twee punten voor ons pas zekerheid krijgt door het getuigenis van de H. Geest. Die verheft deze waarheid boven verdenking. En zo wordt dit algemeen getuigenis de hoeksteen van de godsdienstfilosofie, en ook van de kennisleer, van de psychologie, van de metafysica, maar ook van alle Christelijke wetenschap. En dit getuigenis zou de onmisbare basis van godsdienst, zedelijkheid en schoonheid zijn. De laatste zin van Hepps proefschrift luidt: 'Het testimonium generale is de laatste zekerheidsgrond onzer kennis'.⁹ Heel deze redeneertrant is op zijn minst opmerkelijk. Met staat allemaal zo ver af van het spreken over Gods spreken van het getuigenis van de H. Geest in de Schrift en ook in ons belijden. Maar het kettoog gaat nog verder. Er is een hoofdstuk over de noodzakelijkheid van het algemeen getuigenis (p. 102-138). Hepp betoogt daar, dat God de Zoon in zijn verlossingswerk herstelt, wat in de schepping verkeerd gegaan was. Hij die schept, herschept ook, wordt gezegd met een beroep op Turretinus. Aan het herscheppend, vernieuwend werk ligt dus het scheppend werk ten grondslag. Zo is het ook met de H. Geest, betoogt Hepp. Het bijzondere, vernieuwend werk van de H. Geest is een weel-recht huigen en aaneensmeden wat verwrongen, verdraaid en gebroken was. De H. Geest verricht hij de herschepping niets of het wijst op een soortgelijke werking van Hem in de herschepping en onderhouding van de wereld terug.¹⁰ Met verschillende voorbeelden wordt dit duidelijk gemaakt.

1. De M. Geest werkt de wedergeboorte. Maar ook ons natuurlijk leven hebben we aan de Geest te danken.
2. De heiliging is van de Geest, maar de H. Geest heeft de mensen ook natuurlijke deugden ingeplant.
3. De H. Geest hnuwt de gemeente van Christus op. Hij laat de leden van die gemeente niet als losse bouwstenen naast elkaar liggen, maar voegt ze samen. Zo schept de Geest ook de verbindingen in het natuurlijke leven, in maatschappij, staat enz.
4. De H. Geest leidt de gemeente in de waarheid. En op natuurlijk gebied maakt de Geest de mens verstandig. Hij beïtraalt ons verstand met zijn licht. In de mens zijn altijd enige vonkjes van die Geesteswerkzaamheid overgebleven. En dan wordt de conclusie getrokken. 'Het bestaan van het testimonium speciale eischt onafwendbaar ook het bestaan van het testimonium generale'.¹¹

Speculatie

We wezen er al op, dat Hepps betoogtrant merkwaardig aandoet. Er zouden veel vraagtekens geplaatst kunnen worden.

Zo doet het vreemd aan als het algemeen getuigenis on-

middellijk en onwederstandelijk wordt genoemd. Gods getuigenis, door de werken van zijn handen dring tot alle mensen door, dat is zeker. Gods eeuwige kracht en goddelijkheid wordt door ieder met het verstand doorzien, ieder heeft daar weet van (zie Rom. 1 : 20). Maar dit 'getuigenis' is toch niet onmiddellijk, het komt over door Gods werken, door middel van die werken, die Gods kracht en majesteit uitstralen. En zou dit getuigenis onwederstandelijk zijn? We lezen toch in het vervolg, dat men dit getuigenis juist wel weerstaat, en de waarheid van God vervangt door leugen (zie Rom. 1 : 21-25). Ook wekt het bevreemding, dat er overal overeenstemming wordt gezocht tussen het 'natuurlijke' en het vernieuwende werk van de H. Geest, in de wedergeboorte, de heiliging, de vergadering der gemeente, en het in de waarheid leiden. Hier is meer een terugredeneren, een logisch opgezet betoog, dan een bijbelse uiteenzetting. Het staat ver van het praktische geloofsleven af, en het kan aanleiding geven tot allerlei 'spelen' met geloofsbegrippen. Soms doet het haast profaan en oneerbiedig aan, hoewel het natuurlijk zo allerminst bedoeld was.

Ondanks dat alles blijven er waarheidselementen in Hepps redenering. Zeker is verlossing herschepping, en daarin deelt de hele creatuur. Het gaat niet alleen om het redden van enkele zielen uit een wereld die in het boze ligt en blijft. God, en in het bijzonder de H. Geest vernieuwt de aarde en is de Schepper van alle leven (zie o.a. Ps. 104 : 30, 1 Tim. 6 : 13). En het is die zelfde Geest, die ons dode hart levend maakt opdat we de Here weer mogen dienen en in broederlijke liefde leven (Joh. 3 : 5, 8; 1 Petr. 1 : 22 e.a.).

En zoals we de geloofszekerheid over de verlossing van onze zonden hebben door de H. Geest, is het toch ook de Geest die ons ten diepste verzekert van de betrouwbaarheid van wat we zien. Ons denken en waarnemen is scheprelmatig en kan daarom geen rust geven.

Beroep op H. Bavinck

In zoverre heeft Hepp dus wel gelijk. Hij meende trouwens zich te kunnen beroepen op gereformeerde theologen uit de 17e en 18e eeuw en met name ook op H. Bavinck. Deze zegt, dat er buiten de kring van de bijzondere genade een werking van de H. Geest is, die op het (bijzondere) getuigenis lijkt. Er wordt dan een heel betoog gehouden. We willen het belangrijkste eruit weergeven. Bavinck zet dan uiteen dat onze geest de waarheid niet denkende en redenerende uit zichzelf voortbrengt, onze geest reproduceert slechts en denkt ze slechts na. De waarheid bestaat vóór en onafhankelijk van de menselijke geest. Zij rust in zichzelf, in de Logos (het eeuwige Woord Gods). Van 's mensen zijde is alleen nodig, dat hij de waarheid inziert in en zich opneemt... Dan spreekt Bavinck in het vervolg wel hoofdzakelijk over het verlossingswerk door Christus b.v. als hij memoreert, dat Jezus aan de waarheid getuigenis gaf (Joh. 18 : 37). En zo waren de apostelen getuigen van het Woord des levens (Joh. 15 : 27, 1 Joh. 1 : 3). Maar in het vervolg lezen wij, dat volgens Bavinck aan alle

waarheid door de Geest getuigenis wordt gegeven, en *in* het *bijzonder* aan de godsdienstige waarheid (cursiveringen van mij, M.J.A.). Zo lezen wij: 'Het is zijn getuigenis dat in ons bewustzijn wordt gegeven aan de gedachten welke God in de schepselen heeft belichaamd. Bovenal in de religie is dit getuigenis des H. Geestes aan de waarheid duidelijk'. En verder: 'alle kennen der waarheid is wezenlijk een getuigenis... en in den diepsten grond een getuigenis van den Geest Gods aan het Woord, waardoor alle dingen gemaakt zijn. Dit getuigenis van des menschen geest aangaande de waarheid is onderstelling en grondslag, en tevens ook analogie. van het Testimonium Spiritus Sancti, Calvijn en anderen wezen reeds op deze overeenkomst'.⁹

Hepp oordeelt dan, dat het iilgeineen getuigenis 'op deze i'choone en diepzinnige bladzijde niet uitdrukkelijk geleerd wordt, maar het lig(er in nuce in'.¹³

Men heeft gezegd, dat Hepp met zijn beroep op Ravinck zwak stond. Berkouwer wijst op grote verschillen. Bij Hepp is veel meer parallelie van het algemeen getuigenis met het getuigenis aangaande de Th. Schrift. Berkouwer waarschuwt ook voor het gevaar van spiritualisme in verband met het voortdurend spreken over het onmiddellijke van het getuigenis. Maar het hoofdbezwaar is toch wel, dat het T.S.S. hij Bavinck een heel andere structuur heeft.¹⁴

We kunnen deze kritiek goed begrijpen. Maar het valt toch niet te ontkennen dat er, zoals Bavinck zegt, een zekere overeenstemming is van het getuigenis van de Logos (het algemeen getuigenis) met het getuigenis van het vleesgeworden Woord en de H. Geest. Als Bavinck zegt, dat de Geest aan *alle* waarheid getuigenis geeft, en dat *alle* kennen wezenlijk een getuigenis is van den Geest aan het **Woord** waardoor alle dingen gemaakt zijn, dan komt hij inderdaad een heel eind in de richting van Hepp. En er is niets tegen te zeggen, dat de diepste grond voor de zekerheid en betrouwbaarheid van ons kennen ligt in de trouw van God aan zijn eigen scheppingswerk. En daarvan geeft hij ook getuigenis.

Ook in het leven van de ongelovigen is Gods Geest nog werkzaam. Er zijn enige vonkjes van het beeld van God in hen overgebleven. Maar dat goede weerstaan ze ook weer. Ze houden het in ongerechtigheid ten onder. Als er een algemene goddelijke werking is, die ons verzekert dat we op Gods scheppingsgaven vertrouwen kunnen, dat we zeker kunnen zijn van onze waarnemingen, dan zoeken zij die zekerheid toch uiteindelijk weer in hun eigen vermogens. Het is dan ook de vraag, of het niet een te mooie benaming is, als **we** spreken van een algemeen getuigenis van de Geest voor ongelovigen, voor kinderen van de ongehoorzaamheid. Juist moet tegenover hen betuigd worden, dat de toom van God op hen is, zolang ze zich niet bekeren (zie zondag 31 Catech.).

Slotsom

Wij moeten de bespreking beëindigen, hoewel er nog zo veel over dit onderwerp te zeggen zou zijn. Duidelijk is wel, dat God, die licht en waarheid is, en volkomen be-

trouwbaar, de bron is van alle zekerheid. Ook van zekerheid in het 'gewone' Ievcn. Maar we willen ons hij dit alles het liefst zo dicht mogelijk houden bij de taal van de Schrift en de belijdenis. Daar wordt ons geleerd, dat **er** zekerheid van heil is voor gevallen mensen, die vijanden van God zijn en van nature de leugen boven de waarheid liefhebben. God gaf **h** zijn grote liefde echter zijn Eniggeboren Zoon, opdat wij weer met God verzoend mochten worden. Van die grote liefde van God getuigt de H. Geest in en door de Schriften. Met en door hei lezen en horen van deze Schriften werkt de H. Geest ook het vertrouwen in ons hart, dat deze boeken van God zijn, dat Gods beloften daarin ook voor ons gelden. Dan weten we ook, dat we uit genade kinderen van God mogen zijn. Daarvan getuigt de H. Geest ook in onze harten. Dit getuigenis is onlosmakelijk verbonden met het getuigenis dat de Schriften van God zijn.

Er **is** niet maai. een getuigenis voor otis verstand, dat hel wel waar is en uitkomt, wat er in de bijbel staat. Het is een getuigenis in ons hart, dat dan ook een hartelijk vertrouwen werkt, dat wij al wat ons in dat Woord beloofd is, mogen aannemen. En zo hebben we bij het **T.S.S.** niet te maken met een intellectueel spel, maar, om met Bavinck te spreken, met de kroon en het zegel van alle christelijke waarheid.

M.J. Arntzen

¹ Al is het ook zo, dat we ons in deze meermalen nader moeten bezinnen op onze waarnemingen. Bekend voorbeeld is de gebogen stok, die **we** zien, als we deze in het water houden. Toch weten we, dat de stok recht is. We zien duidelijk de zon opkomen en ondergaan, al weten we dat de aarde zich naar de zon toebeweeget.

² Dr. V. Hepp (1879-1950) was sinds 1922 hoogleraar aan de V.U. voor de vakken dogmatiek en ethiek. Hij is van plan geweest zijn proefschrift aan te vullen en later ook nog te gaan schrijven over het speciale, bijzondere getuigenis van de H. Geest. Maar daar is nooit van gekomen.

³ V. Hepp, *Het T.S.S.I.* Kampen 1914.

⁴ Hepp, a.w. 241. Men zou dus kuineii opmerken dat het T.S.S. bij Hepp dus óók over de Godskennis gaat. Maar het ging daar nver een heel algemene kennis over het Godsbestaan.

⁵ Hepp, a.w., 242v.

⁶ Id. 243/4.

⁷ Id. 155.

⁸ Id. 156.

⁹ Id. 156/7, 245.

¹⁰ Id. 106.

¹¹ Id. 107/8.

¹² H. Bavinck, *Ger. Dogmatiek* I, 55617, zie Hepp, a.w., 96/7.

¹³ Hepp, *ibid.*

¹⁴ Zie Berkouwer *H.S.I.* 61vv. Intussen hebben zowel Hepp als Bavinck zich op Calvijn en latere calvinisten beroepen. Bavinck noemt naast Calvijn Heresius, Alsted en Rabus. En Hepp wijst op Calvijn's commentaar op 1 Kor. 2 : 14 dat het licht van de rede dat wij **allen** hebben is van de Geest Gods. Hepp wijst voorts met name op *Instit.* II, 2, 16. Daar staat dat de Geest Gods woont in de gelovigen en dat moet verstaan worden van de Geest der heiligmaking. Maar de Here beweegt en **starkt** alle dingen door de kracht van zijn Geest. De Here wil ons helpen door de arbeid en dienst van de ongelovigen in de natuurkundige, retorische, wiskundige en andere wetenschappen. En dan moeten **we** van die diensten gebruik maken (Hepp, p. 87). Op pag. 88 wijst Hepp in een noot nog op F.R. Lampe en J. d'Outrein. Volgens laatstgenoemde zijn **er** buiten de 'uiterlijke kerk' mensen die God grnte wijsheid geeft en begrip van veel zaken... God doet ze zelfs uitmunten in liet betrachten van veel zedelijke deugden en plichten. En ook wordt Th. v.d. Groe (1705-1784) genoemd, die spreekt van tweeërlei werking van Gods Geest. ook een algemeine die mede de **geveinsden** en verworpenen genietten. Zo spreekt V.d. Groe dan ook van tweeërlei overtuiging van de H. Geest in de gemoederen van de mensen. één die *algemeen* (curs. van mij, M.J.A.) en één die zaligmakend is. Ook J. Woltjer heeft in zijn helangwekkende rede 'De wetenschap van de Logos' over deze dingen gesproken (Uitg. J.A. Wormser, Amsterdam 1891). Woltjer wijst ook op Calvijn, m.n. op diens commentaar op Gen. 4 : 20: alle gaven van kennis en wijsheid, ook bij ongelovigen zijn stralen van goddelijk licht (a.w., 43).

PROF. DR. C. TRIMP

— emeritus —

Op woensdag 2 december j.l. gaf prof. dr. C. Trimp zijn afscheidscollege aan de Theologische Universiteit in Kampen. Daartoe was een academische samenkomst belegd in de Stadsgehoorzaal in Kampen. Hieronder volgt de tekst van de toespraak die de president-curator hield na het uitspreken van het afscheidscollege.

Hooggeachte professor Trimp,
Met dit college, waarvoor wij u hartelijk dank zeggen, hebt u de mijlpaal van uw afscheid uit de actieve dienst mogen bereiken.

Uw emeritering is eigenlijk in etappes verlopen in de jaren na de Generale Synode van Leeuwarden in 1990. Terwille van de opvolging van u door drs. C.J. de Ruijter hebt u na het bereiken van de 65-jarige leeftijd nog enige tijd uw taken gedeeltelijk voortgezet. Daarvoor zijn wij u erkentelijk.

Het bracht echter wel enige verwarring in den lande met zich mee over de vraag wanneer prof. Trimp nu toch wel zou vertrekken. Niet dat ook maar iemand naar uw vertrek verlangde. Integendeel. Het was eerder zo dat velen begeerden de gelegenheid van uw afscheid aan te grijpen om u te zeggen hoe dankbaar zij zijn met uw persoon en uw arbeid.

Uw studenten hebben u reeds in 1991 'uitgezwaaid' en concretiseerden hun dank in de aanbidding van een feestbundel onder de titel *Bevindingen*. Ook de praeses van de synode in Leeuwarden sprak in 1990 reeds enkele afscheidswaarden tot u. In die woorden stoeide de praeses enigszins met uw voorletter C en bracht die in verband met de c van computers. Toen hij vervolgens enkele technische opmerkingen maakte over 'harde schijven' en over 'directories' moet u dat als geheimtaal in de oren hebben geklonken, want u bent een tevreden man en kwam niet verder dan stille verwondering over de techniek van uw elektronische schrijfmachine.

Na de diverse etappes is er vanmiddag nu toch echt een afscheid. En ik mag de eerste zijn om u namens deputaten-curatoren en deputaten-financieel – en zo namens alle Gereformeerde Kerken in ons land – hartelijk en christelijk dank te zeggen voor het vele en goede dat u in uw dienst

Foto: Persbureau Jan Drost

hebt verricht, in de kracht en door de genade van de Here. Die kerken riepen u bij monde van de Generale Synode van Hoogeveen in 1969. Opvallend is 't in de *Acta* te lezen dat het besluit der synode tot uw benoeming genomen werd 'met eenparigheid van stemmen', gelijk ook de voordracht van deputaten-curatoren eenparig was alsmede het voorafgaand advies van de senaat.

Dat was op 31 oktober 1969 een zaak van grote vreugde, ter synode en in de kerken, juist na en in de worsteling van die jaren om het gereformeerd karakter van de kerken te bewaren. In de positiebepaling van de kerken hebt u ook uw aandeel gehad. Evenzeer uw aandeel in het verdriet dat daarmee gepaard ging.

Uw liefde voor de academie en uw band met haar was steeds groot. U was ook de eerste die, na de verlening van het promotierecht aan de academie, van haar uw doctors-titel verkreeg.

Zo begon uw werk op de kathedra, waar uw voorgangers als T. Hoekstra, K. Dijk en C. Veenhof hadden gestaan. Het is de kathedra van de Ambtelijke Vakken.

Voor het goed recht van die naam 'Ambtelijke Vakken' en voor het behoud ervan hebt u zich van meet af aan ingezet. U onderkende en formuleerde de fundamentele be-

zwaren tegen de benaming 'Praktische theologie', alom zo in zwang. U benadrukte dat de **gehéle theologie** praktisch behoort te zijn, in z'n gerichtheid namelijk op de praktijk van het leven met de Here. U werd niet moe te beklemtonen dat alle wetenschap, ook de theologische, hand in haaid gaat met de praktijk. Anders staat zij als een stenen sfinx náást het leven, het leven des geloofs en het leven der kerken.

Een veelvoud van vakken werd aan uw zorgen toevertrouwd. Getuige de college-overzichten die in de loop der jaren verschenen in de Almanakken van F.Q.I. hebt u aan al die vakken evenredige aandacht willen geven: liturgiek, homiletiek, catechetiek, poimeniek, diaconiek. Een breed aandachtsveld en een groot studieveld moest u bestrijken. Gelukkig stonden er medewerkers om u heen, waaronder de **door u** en door ons zo gewaardeerde lectors D.K. Wielenga en M.K. Drost.

Toch was u de man die het geheel en de samenhang van de Ambtelijke Vakken moest bewaken. U kón dat doen, mede omdat u voor ogen hield dat de veelheid aan vakken een afspiegeling is van de vele en veelsoortige taken die Christus aan zijn gemeenten in de wereld gaf. Die veelsoortige taken en dus ook de vele ambtelijke vakken hebben hun plaats onder de ene noemer van de DTENST die Christus in zijn kerk instelde. Daarom hebt u over deze leerstoel kort en bondig gezegd: Ambtelijke Vakken is de roepnaam en *Diaconologie* is de doopnaam.

Onder die Ambtelijke Vakken sprong uiteraard de Homiletiek naar voren in de collegezaal. Ruim twintig jaren hebt u studenten mogen vormen voor hun toekomstig werk op de prockstoel. Daarop terugziende mogen u en wij dankbaar zijn dat u aan een generatie studenten hebt mogen laten zien hoe verrassend het is dat de Heilige Geest **door** de dienst der prediking de mensen wil overtuigen van zonde, van gerechtigheid en van oordeel.

In uw colleges en publikaties hebt u ons laten merken hoeveel het u waard is voort te bouwen op wat de Here ons heeft gegeven in het verleden van zijn kerken. De liturgie van de Oude Kerk, de erfenis van de Reformatoren, de correctie van de Nadere Reformatie op het rationalisme, de inzet van Afscheiding en Doleantie in de vorige eeuw, de opbloei en de winst van het gereformeerde leven in de dertiger en veertiger jaren van deze eeuw – u bent met dat alles aan het werk geweest.

En wel om de gereformeerde theologie en de leer der kerken te expliciteren en verder te brengen. U weigerde de gereformeerde erfenis te laten vervluchten tot een modieus badineren. Tegelijk weigerde u die erfenis te laten verstenen tot een zielloos repeteren. Dankbaar **en** kritisch hebt u willen theologiseren, met actuele correcties, zonder verstarde eenzijdigheden.

Zo hebt u als doctor ecclesiae aan de kerken in Nederland ook heel direkt impulsen kunnen geven tot dienstbetoon. We denken met name aan de evangelicatie, de liturgische bezinning en Zet diakonale werk. Vaak wisten de kerken zich gestimuleerd door de uitkomsten van uw studie.

Ais doctor ecclesiae hebt u ook uw bijdrage willen geven

bij de kerkelijke bezinning op generale synodeii. Of die bijdrage nu bestond in studie over de doop van geadopteerde kinderen of over de liturgie van de kerk of over het vrouwenkiesrecht, uw bijdrage was steeds stevig onderbouwd met argumenten.

Persoonlijk denk ik dat u de meeste vrugde en voldoening in deze 'categorie' van uw werk hebt gehad **tijdens** uw medewerking aan de iaalkundige modernisering van de tekst van de Dordtse Leerregels. ons belijdenisgeschrift over her werk van de drieënige God voor en in ons. U keerde met die arbeid als het ware terug tot een siudic uit uw beginjaren: *Tot een levendige troost Zijns volks*. We hebben geproefd dat u de pastor wilde blijven met volop aandacht voor de aangevochten gemeenten en de aangevochten gelovigen.

U bent zichzelf gebleven. Misschien is dat geen mooi woord voor ieder die van zichzelf belijdt dat hij nog veel moet groeien in de genade van Christus en in de heiligmaking door de Geert. Maar u begrijpt wat ik bedoel. U bent dezelfde gebleven in uw pastorale aandacht voor Gods gemeente, in uw pogen om met uw beeldend en bewogen taalgebruik alle broeders en zusters de levende en actuele boodschap van God op hei hart te binden.

U inag zich nu gaan scharen in de rij van emeritus-hoogleraren van deze universiteit. Vanmiddag zij het een keer hardop gezegd: de universiteit en de kerken zijn dankbaar met deze emeriti in haar midden. Die kerken hebben tijden gekend dat de ene na de andere hoogleraar in actieve dieiit haar ontviel.

Daarom, prof. Triinp, we zijn dankbaar dat u zich door Gods goedheid nu mag aansluiten bij uw emeritus-collega's. Wij gunnen u van harte de rust van uw emeritaat, al hopen wij stilletjes – en zelfs publiek uitgesproken thans – dat aan iuw bibliografie nog enkele titels toegevoegd kunnen worden.

Wij gunnen u de rust van her emeritaat. Wij gunnen die rust niet minder aan uw vrouw. Zij heeft met u de onrust, de jacht en de spanning van de dienst ondervonden. Mevrouw Triinp, in dit uur willen we ook u hartelijk dankzeggen voor uw inzet hier in Kampen, voor uw **steun** aan uw man, voor uw bijdrage aan het universitaire leven. Wij wensen u beiden toe dat God u vele goede jaren wil geven op Wortmanstraat 103, een home ook voor uw kinderen en klein-kinderen.

Professor Triinp, u werd – zoals ik aan het begin memoereerde – indertijd **door** de kerken geroepen inet eenparigheid van stemmen. Vanmiddag bij uw afscheid zijn we ook eenparig in onze **dánk**. Onze dank aan God de HE-RE.

Deputaten-curatoren hebben u ontslag inogcn verlenen uit de dienst 'op de meest eervolle wijze'. Welnu, het méést eervolle van dit ontslag is dat het geschiedt voor het aanzicht van God, onder de schuldvergevende genade van Christus Jezus en in de christelijke verwachting van de **rust** die volgens zijn belofte nog komt.

C.J. Smelik

GEREFORMEERDE BASISVORMING

De wet voor de invoering van basisvorming in het voortgezet onderwijs heeft in het Staatsblad gestaan. Dit betekent een grote vernieuwing voor het voortgezet onderwijs. Een onderdeel daarvan is de invoering van kerndoelen. Volgens de wet worden deze vastgesteld door de overheid. Het bijzonder onderwijs heeft echter de gelegenheid zelf kerndoelen te formuleren. Het gereformeerde voortgezet onderwijs is daarmee in 1990 aan de slag gegaan. Onlangs werden de eerste resultaten aangeboden aan de voorzitter van de Tweede Kamer, drs. W. Deetman.

Basisvorming

De afgelopen jaren is er veel gesproken over veranderingen in het voortgezet onderwijs. De verschillende ministers voor onderwijs hebben daaraan hun bijdrage geleverd. Ging het eerst over de middenschool, daarna kwamen begrippen als ontwikkelingsplan voortgezet onderwijs en voortgezet basisonderwijs naar voren. De laatste jaren werd gesproken over basisvorming in het voortgezet onderwijs.

De term zegt eigenlijk al waar het om gaat. Om in de maatschappij te kunnen functioneren heeft iedereen een basis aan onderwijs en vorming nodig. De meeste kinderen volgen de basisschool. Daar leren ze lezen, schrijven, rekenen, onderdelen van aardrijkskunde en geschiedenis, bijbelse geschiedenis, soms muziek. kennis van de natuur en lichamelijke oefening. Er wordt een algemene basis gelegd. De school heet dan ook niet voor niets basisschool, en het onderwijs wordt aangeduid als basisonderwijs.

Naarmate onze maatschappij ingewikkelder is geworden, is de gedachte gegroeid dat de basis die de basisschool legt, niet meer voldoende is. Nu is dat natuurlijk niet nieuw, want vrijwel iedereen moet na de basisschool verder leren. De leerplicht geldt tot 15 jaar. Waar het echter om gaat, is de gedachte van een gemeenschappelijke basis.

Alle leerlingen krijgen op de basisschool in hoofdzaak hetzelfde aangeboden. In ieder geval wat betreft lezen, schrijven, rekenen en delen van aardrijkskunde en geschiedenis. Voor deze vakken is er inhoudelijk grote overeenkomst tussen openbare en bijzondere scholen. Er

zijn tussen deze scholen natuurlijk wel grote verschillen wat geloofsovertuiging en levensbeschouwing aangaat, wat natuurlijk doorwerkt in tal van zaken binnen de school. Op de terreinen van rekenen en taal, van delen van de geschiedenis en aardrijkskunde krijgen evenwel in principe alle leerlingen op de basisschool een zelfde gemeenschappelijke basis.

Na de basisschool wordt dat anders. De leerlingen gaan uiteen naar het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo, tot voor kort het lbo), het middelbaar en hoger algemeen voortgezet onderwijs (mavo en havo) en het voortgezet wetenschappelijk onderwijs (vwo). Speciale vorme(n) van voortgezet onderwijs laten we buiten beschouwing. Deze scholen verschillen niet alleen van naam, maar ook wat de inhoud van het onderwijs betreft. Na de basisschool gaat het onderwijs inhoudelijke verschillen vertonen. Er is niet meer sprake van het uitbreiden van een gemeenschappelijke basis, die daarnaast wordt aangevuld met onderwijs dat kenmerkend is voor de verschillende schoolsoorten. Nee, elke schoolsoort in het voortgezet onderwijs heeft zijn eigen specifieke onderwijsaanbod. Zo verschilt een school voor vbo wat de inhoud betreft tot nu toe op diverse punten van een school voor vwo.

Op dit punt moet het voortgezet onderwijs nu gaan veranderen. In het voortgezet onderwijs moet begonnen worden met een periode van (voortgezette) basisvorming. De gemeenschappelijke basis van de basisschool is niet meer voldoende, het voortgezet onderwijs moet starten met een periode die verder gaat met het leggen van een gemeenschappelijke basis waarmee op de basisschool een begin is gemaakt. De basisvorming van het basisonderwijs krijgt een vervolg in het voortgezet onderwijs. Het heet dan ook basisvorming in het voortgezet onderwijs.

Net zoals er in het basisonderwijs een gemeenschappelijke kern is voor alle scholen en alle leerlingen, komt deze er ook in het voortgezet onderwijs. De verschillende schoolsoorten blijven bestaan. Maar zowel in het lbo als in het mavo, havo en vwo wordt een gemeenschappelijke kern aan basisvorming ingevoerd. Deze kern kan op de verschillende schoolsoorten dan worden aangevuld en ingekleurd, zij het onder bepaalde voorwaarden. Alle scholen die aansluiten op het basisonderwijs zijn vanaf 1 augustus 1993 verplicht te starten met een periode van basisvorming, die in de regel drie jaar duurt.

Kerndoelen

Waaruit bestaat nu die gemeenschappelijke kern van de basisvorming? In de eerste plaats uit vijftien vakken. De wet noemt vijftien vakken die op alle scholen voor voort-

gezet onderwijs aansluitend op het basisonderwijs moeten worden gegeven.

Voor deze vakken worden bovendien, en dat in de tweede plaats, door de overheid kerndoelen geformuleerd. Deze kerndoelen gelden voor alle scholen. Zij geven aan welke doelen een school in ieder geval moet nastreven bij haar onderwijs. Ze omschrijven in feite wat er bij de leerlingen bereikt moet worden.

De gemeenschappelijke kern aan basisvorming in het voortgezet onderwijs bestaat dus uit vijftien dezelfde vakken met door de overheid vastgestelde kerndoelen, die voor alle scholen gelden.

Aan de kerndoelen gaat voor elk vak een algemene doelstelling vooraf. Ook deze is door de overheid geformuleerd.

Als voorbeeld het vak economie. De algemene doelstelling luidt: 'Het economie-onderwijs is erop gericht de leerlingen toe te rusten met bekwaamheden, waarmee zij nu en later in verschillende economische rollen en levenssituaties kunnen participeren in de economisch-maatschappelijke verbanden waarvan zij deel uitmaken: het primair samenlevingsverband, de Nederlandse, Europese en mondiale samenleving'.

Dit is nog niet alles. Eerst enkele opmerkingen. Naar voren komt, dat het gaat om het toerusten van de leerling; om door hem of haar te verwerven bekwaamheden. De school is er niet mee klaar als ze het onderwijs heeft gegeven, ze zal nadrukkelijk moeten nagaan of de leerlingen zich de genoemde bekwaamheden hebben eigen gemaakt. Na de basisvorming moeten de leerlingen met deze bekwaamheden zijn toegerust.

In de tweede plaats valt de praktische gerichtheid op. De leerlingen moeten na de basisvorming kunnen deelnemen aan maatschappelijk-economische verbanden. De bekwaamheden moeten toegespitst zijn op de praktijk, op de leefwereld waarin leerlingen nu en later leven. In de derde plaats gaat het niet alleen om de directe omgeving waarin leerlingen nu leven, maar om Europese en mondiale perspectieven.

De algemene doelstelling gaat nog verder. De praktische gerichtheid wordt uitgewerkt in praktische vaardigheden die de leerlingen moeten verwerven. Het gaat met recht om inzichten, kennis en *vaardigheden*: De leerlingen verwerven, mede gericht op vervolgonderwijs en later beroepsleven, 'in een proces van onderzoekend en toepassingsgericht leren:

- kennis van en inzicht in het economisch leven in Nederland en in andere landen;
- kennis van en inzicht in de betrokkenheid bij het economisch leven: als consument, als burger en in relatie met de produktie;
- praktische kennis en vaardigheden die voor handelen in de drie rollen noodzakelijk zijn;
- vermogen tot kritisch benaderen van standpunten (in het bijzonder het herkennen van eigen waarden, normen en achtergronden en die van anderen), over con-

sumptie, produktie en een aantal economisch-maatschappelijke verschijnselen en vraagstukken.'

De algemene doelstelling wordt uitgewerkt in kerndoelen. Deze zijn samengevat in een aantal clusters of domeinen. Voor economie zijn dit er vier: vaardigheden, de leerling als consument, de leerling in relatie tot de produktie, de leerling als burger.

Bij de leerling als consument wordt bijvoorbeeld als kerndoel geformuleerd:

'De leerlingen kunnen de eigen positie als consument aangeven ten aanzien van:

- het aandeel in en de invloed op gezinsbestedingen;
- verschillen in inkomenspositie;
- factoren die het consumentengedrag beïnvloeden;
- het belang van jongens en meisjes als doelgroep.'

Bij de leerlingen in relatie tot de produktie staat onder andere:

'De leerlingen kunnen praktische kennis en vaardigheden met betrekking tot produktie toepassen. Daartoe kunnen zij:

- informatie verzamelen over opleidingen en concrete werksituaties in verschillende functies;
- elementaire informatie verzamelen over collectieve arbeidsovereenkomsten, sociale verzekeringen en voorzieningen.'

Voor alle duidelijkheid, bovenstaande algemene doelstelling en de genoemde kerndoelen gelden voor alle leerlingen. Zoals gezegd, basisvorming betreft een gemeenschappelijke kern aan onderwijs, die op al de verschillende schoolsoorten aan bod moet komen. Deze gemeenschappelijke kern is voor vijftien vakken omschreven in algemene doelstellingen en kerndoelen.

Gereformeerde basisvorming

Het centraal voorschrijven van kerndoelen wordt door velen opgevat als een te grote inhoudelijke bemoeienis van de overheid met het onderwijs. Het gevaar daartoe is ook groot. De eerste conceptvoorstellen waren bijvoorbeeld zo gedetailleerd, dat ook de minister zei dat dat te gek was. Ze zijn daarna bijgesteld en veel globaler geworden. Op aandringen van de Tweede Kamer is bovendien de gelegenheid geschapen dat het bijzonder onderwijs tot een eigen invulling, aanvulling en inkleuring kan overgaan. In bijzondere gevallen kan zij zelfs compleet eigen kerndoelen formuleren. Deze worden alleen door de inspecteur getoetst of ze van voldoende niveau zijn.

Dit was voor het gereformeerd voortgezet onderwijs voldoende reden om extra aandacht aan de kerndoelen te gaan besteden. Het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen, de Vereniging van Gereformeerde Onderwijsgevers GVLK en het Gereformeerd Pedagogisch Centrum hebben in 1990 een project gestart, gericht op het ontwikkelen van een gereformeerde visie op de verschillende vakken en het formuleren van kerndoelen. Het resultaat zou worden neergelegd in katernen,

voor elk vak een eigen katern. Voor alle vakken werden vakgroepjes van docenten gevormd. Ruim vijftig docenten hebben meegewerkt. Het project stond onder leiding van enkele coördinatoren: dr. ir. J.S. van den Berg, drs. L. Bezemer, drs. J. Messelink en dr. H. Teeninga.

Het resultaat is dat inmiddels elf katernen klaar zijn, drie katernen binnenkort klaar komen en twee katernen over enige tijd gereed zullen zijn. Aan de vijftien vakken van de basisvorming is het vak godsdienstonderwijs toegevoegd. Het gaat dus om zestien vakken.

Alle katernen beginnen met een algemeen hoofdstuk over Onderwijsconcept, vakconcept en kerndoelen. Dit hoofdstuk is voor vrijwel alle vakken gelijk en is door de coördinatoren geschreven. De hoofdstukken twee en drie geven een uitgebreid vakconcept en een beschouwing over het vak in de basisvorming. Vervolgens worden in één of twee hoofdstukken de algemene doelstelling en de kerndoelen geformuleerd. De algemene titel van de katernen is *Kerndoelen Gereformeerde Basisvorming*, vervolgens staat aangegeven om welk vak het gaat. Alle zestien vakken hebben bovendien een nummer gekregen.

Nummer 9 is het vak economie. Als algemene doelstelling wordt geformuleerd:

'Het onderwijs in de economie is erop gericht de leerlingen toe te rusten met kennis, inzicht en vaardigheden met betrekking tot beheer van middelen uit het arsenaal van de schepping, waarmee zij ook in economisch opzicht als christen kunnen participeren in de verschillende maatschappelijke verbanden waarvan zij (nu en/of later) deel uitmaken: gezin, het arbeidsverband, de nationale en internationale samenleving (zowel Europees als mondiaal). Daartoe verwerven zij:

1. kennis en inzicht in de bijbelse visie op rentmeesterschap en de concrete invulling daarvan;
2. kennis van en inzicht in het sociaal-economisch leven zowel in Nederland als in andere landen;
3. kennis van en inzicht in de persoonlijke betrokkenheid bij het sociaal-economische leven, met name de onderlinge afstemming van de verschillende eigen economische beslissingen;
4. praktische kennis en vaardigheden die van belang zijn voor het deelnemen aan het sociaal-economische leven en hun participatie in maatschappelijke verbanden;
5. vermogen tot kritisch benaderen van standpunten, vooral in het herkennen van waarden, normen en achtergronden (van zowel de eigen standpunten als die van anderen) met betrekking tot consumptie, productie, overheidsmaatregelen/-beleid en een aantal sociaal-economische verschijnselen, ontwikkelingen en vraagstukken;
6. kennis en inzicht die (mede) voorbereiden op eventuele verdere economie-studie in hun vervolgonderwijs (van belang met het oog op beslissingen over vervolgopleidingen);
7. de vaardigheid zelfstandig (eenvoudig) onderzoeksac-

tiviteiten te verrichten met het oog op verwerving en/of toepassing van kennis en inzicht op het terrein van voornoemde aspecten.'

Het katern noemt de volgende domeinen:

- A Algemeen
- B Vaardigheden
- C Budgetteren
- D Kopen en verkopen
- E Produceren
- F Verdelen
- G Overheid

Een van de kerndoelen gaat in op de bijbelse visie op rentmeesterschap. Daarna volgt het kerndoel: 'De leerlingen kunnen aangeven dat standpunten en beslissingen over economische vraagstukken afhankelijk zijn van waarden en normen en van achtergronden en specifieke omstandigheden en kunnen dit concretiseren bij actuele zaken'.

Terwijl er voor economie centraal 16 kerndoelen zijn vastgesteld, formuleert het katern *Kerndoelen Gereformeerde Basisvorming* er voor dit vak 75.

Dit wil niet zeggen dat de andere vakken ook zo afwijken van de centraal geformuleerde kerndoelen. Sommige vakken sluiten er nauw bij aan, ze nemen de centrale kerndoelen dan ongewijzigd over en voegen er zelf een aantal aan toe.

Al met al bevatten de katernen een gevarieerde aanvulling, invulling en inkleuring van de centraal vastgestelde kerndoelen. Het gereformeed voortgezet onderwijs kan de geformuleerde kerndoelen gerust overnemen als eigen kerndoelen. De schoolbesturen kunnen ze als zodanig vaststellen en naar de inspecteur zenden. De toetsing van het niveau zal volgens ons geen problemen geven.

Presentatie

In een feestelijke bijeenkomst zijn op 21 september de eerste elf exemplaren overhandigd aan kamervoorzitter Deetman. Tijdens zijn ministerschap hebben de organiserende organisaties een subsidie voor het project ontvangen. Zowel hij als de heer Veenstra van het Project Management Basisvorming feliciteerden het gereformeed onderwijs met de resultaten van het project. De heer Van Middelkoop, rector van de gereformeerde scholengemeenschap avo/vwo te Amersfoort, gaf in zijn reactie aan hoe kennis van God bepalend is voor onze kennis van de schepping en onderhouding van deze wereld en van Gods leiding in ons eigen leven.

Uiterlijk kan gereformeed onderwijs veel lijken op niet-gereformeed onderwijs, als gelet wordt op de inhoud zijn er grote verschillen. De katernen *Kerndoelen Gereformeerde Basisvorming* laten hiervan het een en ander zien. Zij zijn een belangrijke uiting van de identiteit van het gereformeed voortgezet onderwijs. Te meer daar ze zijn ontwikkeld door docenten uit dat onderwijs. Het zijn

geen studeerkamer produkten, maar resultaat van bezinning van mensen uit de praktijk. De heer Messelink gaf tijdens de presentatie aan dat het project zonder de medewerking van de docenten niet had kunnen slagen. Hij gaf vooral hen **alle** hulde.

De wei stelt dat op 1 augustus 1993 gestart moet worden met de invoering van de basisvorming in het voortgezet onderwijs. Met liet opstellen van de katernen *Kerndoelen Gereformeerde Basisvorming* is daartoe een belangrijke slap gezet. Er **zullen** er nog **veel** moeten volgen.

J.S. van den Berg

De katernen voor Nederlands, moderne vreemde talen, wiskunde, natuur/scheikunde, biologie, verzorging, geschiedenis/staatsinrichting, aardrijkskunde, economie, informatiekunde en lichamelijke opvoeding zijn gereed. De katernen voor techniek, muziek, beeldende vorming, godsdienst en *maatschappijleer* zijn in productie.

De prijs per katern is f 17.50 (exclusief porto).

De katernen zijn schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen, Postbus 151, 8090 AD Wezep. a (05207) 64045.

ZENDING DICHTERBIJ

Een nieuwe reeks over zending!

Zending dichterbij heeft de moed en de intentie bezinning te geven over de gereformeerde zending. Deze nieuwe reeks staat onder redactie van dr. Chr. Fahner, drs. W. van Heest, dr. L.J. Joosse en ds. D. Ph.C. Looijen.

Het eerste deel heet *Leren hoe hg wand'len* moet en biedt zes opstellen rond het belangrijke thema van de verhouding tussen woord en daad in de zending. De bijbelgegevens komen uitvoerig aan bod, terwijl ook naar de zendingshistorie wordt geluisterd. Tenslotte worden concrete werkvormen aangereikt.

Medewerkers aan deze bundel zijn: ds. J. van Amstel, drs. M.K. Drost (t), drs. W. van Heest, prof. dr. R.J. Oosterhoff en dr. L. Westland.

120 pag., paperback, f 16,90

verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaai & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
Tel. 01100 15591

P E R S S C H O U W

Als het hart maar geraakt wordt

In het *Centraal Weekblad* van 6 november 1992 schrijft K. de Jong *Ozn* een verrassend artikel over de twee werelden van *opwekkingslied en gezang*:

't Was vroeger al zo. In de kerk zong je psalmen, op den duur steeds meer gezangen. Naarmate ze bekender waren en geliefder werden ze meer of minder meegezongen. Echter, als een enkele keer eens een lied werd opgegeven buiten officiële code: Er ruist langs de wolken' of 'Veilig in Jezus armen', dan leek het wel of er een of andere geest in sommige mensen voer: dan werd er pas gezongen.

Wat was het? Meer gevoel, meer beleving, de eenvoud? Hoe dan ook, re – dat waren hoofdzakelijk liederen uit Johannes de Heer – werden geweerd uit het Liedboek. Ook liederen als: 'k Heb geloofd en daarom zing ik' en 'Daar juicht een toon, daar klinkt een stem' kwamen er niet in.

Opwekkingslied

Toch bestaat de bundel van Johannes de Heer **nog** altijd, en die 'toppers van toen' worden in bepaalde kring nog steeds niet overgave gezongen. Een zangwereld naast die van de officieel kerkelijke. Die wereld is de laatste jaren uitgebreid met een soort liederen die liet niet alleen bij Johannes de Heer-fans maar ook bij de jeugd (denk alleen maar aan de EO-jongerendapen) heel goed doen. Ze worden opwekkingsliederen genoemd. Het zijn vooral lofprijzings- en aanbiddingsliederen met heel eenvoudige teksten en makkelijk te leren melodieën, vaak van Engelse of Amerikaanse afkomst. Er is ook verwantschap met de zogenaamde amusementsmuziek, met name de 'soft pop'. In de evangelische- en charismatische beweging worden ze veel gebruikt, maar ook in de 'traditionele kerken', worden ze wel een beetje aangeheven. Nogal eens niet tot verdriet van de kerkgangers. Eindelijk zing je eens gemakkelijk en enthousiast, zeggen sommigen dan.

Een nieuw gezang

Ik hoop dat ik met deze introductie een beetje recht heb gedaan aan de wereld van het opwekkingslied. Als men er echter meer van wil weten, dan kan ik aanraden om er een boek over te lezen. Dat heb ik zelf onlangs **nok** gedaan, n.l. het boek *Een nieuw gezang* van Evert W. van der Poll, hervormd predikant van de Samen op Weggemeente Lelystad (uitgave Merweboek). Het bestaat uit gesprekken met een tiental personen die het opwekkingslied en ook de gospelmuziek (die ik hier verder terzijde zal laten) goed kennen: Charles Groot, Bart van Empel, Wiesje Hoekendijk, Kees van Setten, Jacques Helder, Maria Vinkenburg, Chris Eijer, Gert van den Bos, Lucien La Rivière en Hans Loeve.

Wat bij het lezen van dit boek opvalt is, dat je niet alleen de wereld van het opwekkingslied leert kennen, maar dat er ook vrijmoedig kritiek wordt gesproken op die liederen.

Daarbij viel mij op dat men het nooit over gezongen had, ook niet vaak over liederen, maar over 'liedjes'. Ik denk dat dit te maken heeft met het wegwerpkarakter van veel van het materiaal. Na vijf jaar is het 'uitgezongen'. lees je. Uit de bekende Opwekkingsbundel, waarin veel van het materiaal is verzameld,

kunnen hij de volgende herziening de eerste honderd liedjes erin weer uit, **En** ik ook. Maar men vindt dat niet erg, ze hebben hun dichter gedaan. Opwekkingsliederen worden in het boek dikwijls verticale muziek genoemd. Mogen de teksten heel simpel zijn, de sfeer die vooral de muziek uitstraalt, gemaakt op allerlei soort instrumenten, verheft de mensen in de lof en aanbidding, in het spirituele, heel direct op God gericht door middel van hergevoel, extase soms. Men geeft hij het aanleggen van criteria absolute voorkeur aan 'het hart'. Een tekst en een melodie hoeven niet mooi, esthetisch verantwoord te zijn, als ze het hart maar aanspreken. Daar gaat het om, zo lees ik. De liederen stralen zo'n enthousiasme uit, dat ze vooral jongeren, die in de traditionele kerken nergens meer voor te porren zijn, heel erg aanspreken en in beweging brengen. Opmerkelijk vond ik ook wat ik daarover las over de invloed van dit soort muziek in de kring van jongeren uit de Gereformeerde Bond, waar men uit principe in de kerk alleen maar psalmen zingt. Daar sprak een inconsequentie uit die maar moeilijk te volgen is...

Kritiek

De kritiek -- vanuit eigen kring -- is eerlijk en vaak niet mals. De teksten zijn dikwijls erg eenzijdig en theologisch onder de maat. Es zijn weinig liederen van verootmoediging, schuldbelijdenis en inkeer. Johannes de Heer is dan qua inhoud heel wat breder, lees ik. Soms leunt men wel erg aan tegen de sfeer van Radio 3, is een andere opmerking. En men is ook erg trendgevoelig.

Steeds moet er weer wat anders komen. Daarbij speelt 'wat men graag wil horen of zingen' wel een heel belangrijke rol. Eén van de grootheden in deze kring is Leen La Rivière die sinds 1969, samen met enkele anderen Continental Sound oprichtte, zich intensief met de populaire christelijke muziek in Nederland bezighoudt. Opmerkelijk in dit boek is zijn nuchtere kritische houding. Ik citeer daarom het een en ander van hem. Hij heeft n.l. heel goed in de gaten dat, wil je met name in de richting van de kerken iets te bieden hebben, je met kwaliteit moet komen. "Wij hebben als evangelischen geen grote dichters," zo constateert hij. Erg belangrijk vindt hij het daarom om "het creatieve op te roepen." Maar ook in evangelische kring is men vastgeroest en dat stoot creatief talent af. Kruisbestuiving met de 'traditionele kerken' vindt hij erg belangrijk. Maar, zegt La Rivière, eerst moet in de kerken het besef doordringen dat de evangelische beweging echt wat voorstelt. Eerst moet er een zeker respect komen. Dat druppelt dan heel wel door in het achterland en dan is het tijd om muzikanten uit beide stromingen bij elkaar te brengen.

Hij vindt ook dat de toekomst ligt bij die kerken. Velen uit de evangelische beweging keren daar weer naar terug: "Zoals het er nu voorstaat zal ook de evangelische beweging ren ondergaan door haar magere theologie die uiteindelijk geen echt hoopvolle antwoorden biedt. De golf van zoete praise-liederen zal helaas nog wel wat jaren aanhouden. Ik verwacht zelfs nog een toename. Waar we echt behoefte aan hebben, is aan liederen met een stevig stuk theologie, vijf coupletten, solide tekst. (...) Ik ben niet geïnteresseerd in nog eens honderd liederen over het bloed van Jezus, zoals in de zangbundel van Johan de Heer. Wel hebben we liederen nodig over heiliging, over het leven van alledag, zoals je in de psalmen tegenkomt."

Als je dat zo allemaal leest, ben je niet alleen benieuwd hoe dat allemaal afloopt, maar realiseer je je ook dat contact, op niveau dat wel, tussen deze twee werelden toch dringend nodig blijft.

G.J. van Middelkoop

BEROEPEN

Beroepen: te Broek op Langedijk: J.H. Dunnewind, kandidaat te IJsselmuiden; te Diever i.c.m. Smilde: Jac. Op-hoff, kandidaat te Kampen; te Harlingen: R.J. Rlok te 's-Gravenhage-Zuid/Loosduinen.

Reroepbaas gesteld door de classis Amersfoort: dhr. F. Pomstra. Olivierplaats 22, 3813 JC Amersfoort, tel.: 033-759143.

Aangenomen naar Westsing-Sauwerd: T. Schutte, kandidaat te Kampen, die bedankte voor Bergschenhoek, Creil i.c.m. Nagele, Drogham, Kantens, Pernis en Sneek-Koudurn.

Bedankt voor Voorthuizen-Barneveld: J.H. Ulehake te Lelust.

PREDIKANTSPLAATS

De commissie voor de geestelijke verzorging van de gereformeerde patiënten in de ziekenhuizen te Groningen, Helpman en Haren deelt mee, dat de verantwoordelijke kerken hebben besloten in de vacature van ds. A. Duits als ziekenhuispredikant voor de drie noordelijke provincies geen opvolger te benoemen. Daarbij is toestemming gegeven de commissie te ontbinden.

- " Als regel horen die adresgegevens in deze rubriek thuis, die **mik** te vinden zijn in het Handboek.
- * Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslappen!).
- * De redactie van de rubriek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te korten of niet op te nemen.
- * Gegevens dienen uitsluitend *schriftelijk* opgegeven te worden: De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25, 4460 AA GOES. *Per fax* is ook mogelijk: (01100) 16492.
- * In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in De Reformatie van de daaropvolgende week.